

Är dörren stängd för ansvarsgenombrott?

- En analys av NJA 2014 s. 877

Pontus Andersson

Kandidatuppsats i handelsrätt

HARH01

HT-17

Handledare

Krister Moberg

LUNDS UNIVERSITET
Ekonomihögskolan

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Förord	5
Förkortningar.....	6
1. Inledning.....	7
1.1 Syfte & frågeställningar	9
1.2 Metod & material	9
1.3 Avgränsningar	12
1.4 Disposition.....	12
2. Introducerande avsnitt.....	13
2.1 Ansvarsfrågor för aktieägare	13
2.1.1 Begränsat ansvar	13
2.1.2 Betalningsansvar för ägare enligt ABL.....	14
2.1.3 Begreppet ansvarsgenombrott.....	15
2.1.4 Lagstiftelseförsök om ansvarsgenombrott.....	16
2.2 Borgenärsskyddet - en översikt.....	17
2.2.1 Olika typer av borgenärer.....	17
2.2.2 Borgenärsskyddsregler.....	18
2.3 Koncerner	19
2.3.1 Allmänt om koncerner.....	19
2.3.2 När föreligger koncerner.....	20
2.3.3 Vad kännetecknar en koncern - utifrån ett rättsligt och ekonomiskt perspektiv?	21
3. Ansvarsgenombrott innan NJA 2014 s. 877	23
3.1 Rättsfall från HD.....	23
3.1.1 "Skrädderifallet".....	23
3.1.2 "Dammfallet".....	24
3.1.3 "Kommissionärsbolagsfallet"	26
3.1.4 "Byggma Sydfallet"	28
3.1.5 "Himlefallet"	30
3.2 Rättsfall från HovR och TR	31
3.2.1 "Personalbolagsfallet"	32
3.2.2 "HQ-fallet"	33
3.3 Rättsfall från MÖD	33

3.4	En svensk ansvarsgenombrottsteori	34
4.	En analys av rättsfallet NJA 2014 s. 877	37
4.1	Bakgrund och prejudikatfråga.....	37
4.2	HDs uttalande om ansvarsgenombrott	40
4.2.1	Allmänt.....	40
4.2.2	Lagstiftningsförsök i samband med ABL.....	41
4.3	Några utgångspunkter	42
4.3.1	Allmänna tillämpliga civilrättsliga principer.....	43
4.3.2	Särskilt kvalificerade fall	45
4.3.3	Frivilliga och ofrivilliga borgenärer.....	47
4.4	HDs bedömning och domslut.....	49
5.	Vad gäller om ansvarsgenombrott efter NJA 2014 s. 877?.....	52
5.1	Doktrинens uppfattning.....	52
5.2	Min uppfattning.....	54
5.3	Min uppfattning gällande ansvarsgenombrott inom koncerner	56
6.	Slutsatser	58
	Summary	60
7.	Käll- och litteraturförteckning	61
7.1	Offentligt tryck	61
7.2	Litteratur	61
7.3	Rättsfallsförteckning.....	62

Sammanfattning

Uppsatsen handlar om den så kallade ansvarsgenombrottsteorin och dess principer. En hörnsten för aktiebolaget som associationsform är aktieägares begränsade ansvar för bolagets förpliktelser enligt 1 kap. 3 § Aktiebolagslagen (2005:551, ABL). Trots det har Högsta domstolen vid ett flertal fall ålagt aktieägare ansvar för ett bolags förpliktelser enligt principen om ansvarsgenombrott. Ansvarsgenombrott har vuxit fram genom rätten och behandlats i rättspraxis. Det finns ingen bestämmelse om ansvarsgenombrott i svensk lag. Lagförslag om ansvarsgenombrott har skett men någon lagreglering i ABL har inte gjorts.

Det senaste rättsfallet som behandlar ansvarsgenombrott är NJA 2014 s. 877. Dess avgörande i HD har mötts av kritik och bidragit till en än större oklarhet om hur frågan om ansvarsgenombrott ska behandlas än vad som tidigare funnits. Med stor otydlighet och med avstånd från tidigare diskussion inom ämnet blir den bedömning som HD gjort svårtolkad. Några klara besked om vad som gäller för principen om ansvarsgenombrott är svårt att utläsa. Syftet med uppsatsen är att analysera om aktieägare kan bli ansvariga för bolagets skulder enligt den så kallade ansvarsgenombrottsteorin efter NJA 2014 s. 877. Då koncerner är en vanlig företeelse i svenskt näringsliv kommer stor vikt att läggas vid koncernförhållanden.

Avslutningsvis ges min och doktrinen uppfattning av rättsläget efter NJA 2014 s. 877 och eventuella möjligheter för att dörren inte är stängd för ansvarsgenombrott i svensk rätt.

Nyckelord: ansvarsgenombrott, särskilt kvalificerade fall, koncernförhållanden.

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Krister Moberg som med stort engagemang hjälpt och väglett mig genom hela mitt arbete. Tack!

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslagen (2005:551)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
MÖD	Mark- och miljööverdomstolen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv avdelning I
JT	Juridisk Tidskrift
TR	Tingsrätten
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar

1. Inledning

Aktiebolaget som associationsform är den absolut vanligaste formen av bolag i Sverige.¹ Dess definition och reglering finns i Aktiebolagslagen (2005:551, ABL). Ett aktiebolags bildande sker genom ett tillskott av kapital av en eller flera personer. Detta kapital är det som en aktieägare är skyldig att tillskjuta. Vilket även innebär att en aktieägare inte är personligt betalningsansvarig för bolagets förpliktelser och en borgenär kan inte rikta betalningskrav mot enskild aktieägare, vilket är en hörnpelare för aktiebolaget som associationsform och regleras i 1 kap. 3 § ABL. En aktieägarers begränsade ansvar är en viktig faktor för aktiebolagets popularitet hos investerare och är en viktig skillnad mellan de olika bolagsformerna som finns i svensk rätt.² Efter ett aktiebolags registrering i bolagsverket anses det vara bildat och intar då formen som juridisk person. Från den tidpunkten svarar bolaget som juridisk person för dess förpliktelser och skulder. Genom detta spelar det kapital som tillskjutits till bolaget stor roll för eventuella fordringsägare.³ Det innebär även en risk för den som väljer att göra affärer med ett aktiebolag, om ett bolag kommer i obestånd får fordringsägare stå förlusten om inte bolaget har tillräckliga tillgångar att betala fordringen.

Principen om begränsat ansvar är som nämnt fundamental för ett aktiebolag och har i flera fall en positiv inverkan på bolagets funktion.⁴ Genom ett begränsande av aktieägarnas ansvar ges bolagets ledning större frihet från krav från aktieägarna i sitt arbete med den löpande verksamheten av bolaget. Aktieägarnas begränsade ansvar begränsar deras anledning till att ha full insikt och påverkan på den löpande verksamheten och kan genom att investera i flera bolag sprida sin risk.⁵ Denna så kallade diversifiering ämnar till att öka investeringsmöjligheterna då aktieägare inte åläggs med ansvar för det bolags förpliktelser denne väljer att investera i. Om en aktieägare skulle beläggas med ansvar för ett bolags

¹ Bergström, Claes & Samuelsson, Per, Aktiebolagets grundproblem. 4 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik,

² Bergström & Samuelsson, s. 21.

³ Bergström & Samuelsson, s. 194.

⁴ Bergström & Samuelsson, s. 56.

⁵ Bergström & Samuelsson, s. 57.

förpliktelser skulle även dennes intresse av bolagets löpande förvaltning ökas och hämma viljan till risktagande. Vid ett obegränsat personligt och solidariskt ansvar för aktieägare skulle även ett övervakningsbehov av bolaget växa. Det skulle innebära att aktieägare måste kontrollera övriga delägare i ett bolag för att kontrollera huruvida dessa säljer sina aktier till andra med färre tillgångar.⁶ Kostnader för sådan övervakning kan bli omfattande. Det begränsade ansvaret kan avtalas bort om en borgenär kräver det för att lämna kredit och fungerar i sådana fall som garanti för bolagets skulder.

Trots den lagreglerade ansvarsfriheten för aktieägare finns det undantag som är lagstadgade. Det finns sanktionsregler för fall då en aktieägare orsakar bolaget skada uppsåtligen eller genom grov oaktsamhet.⁷ Det finns även regler om aktieägares ansvar för bolagets förpliktelser som uppstår vid bolagets skyldighet att träda i likvidation och för de förpliktelser som åtagits innan bolaget blev registrerat.⁸ Doktrin har länge behandlat möjligheten att belägga aktieägare med ansvar för bolagets förpliktelser utöver de lagstadgade undantagen för ansvarsfriheten, så kallat ansvarsgenombrott. Ansvarsgenombrott är en rättsprincip som är väl debatterad, inte minst efter NJA 2014 s. 877 som bidrog till att en ny tolkning i jämförelse med tidigare domar gjordes. Det finns inga uttryckliga regler som hanterar ansvarsgenombrott inom svensk rätt, vilket har bidragit till att enbart rättspraxis från Högsta domstolen är avgörande för att kunna tolka denna rättsprincip.

De mål som har bedömts av HD har i stora drag behandlat bolag som inte bedrev en självständig verksamhet i eget intresse och som inte har kunnat göra det på grund av att de inte försetts med tillräckligt kapital från sina aktieägare.⁹ Följande domar är en del av den rättspraxis som hanterar ansvarsgenombrott: NJA 1935 s. 81, NJA 1942 s. 473, NJA 1947 s. 647, NJA 1975 s. 45, NJA 1982 s. 244, NJA 1992 s. 375 och NJA 2014 s. 877. Det finns bevisligen material angående frågan om ansvarsgenombrott enligt svensk rätt och doktrinen har behandlat frågan vid ett flertal tillfällen. Efter HDs avgörande i rättsfallet NJA 2014 s. 877 får det anses råda viss osäkerhet om vad som gäller angående frågan om ansvarsgenombrott i

⁶ Bergström & Samuelsson, s. 57.

⁷ Se 29 kap. 3 § Aktiebolagslagen (2005:551).

⁸ Se 2 kap. 26 § Aktiebolagslagen (2005:551).

⁹ Skog, Rolf, *Rodhes aktiebolagsrätt*. 24 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2014, s. 230.

Sverige. Har HD stängt dörren för ansvarsgenombrott eller är den fortfarande öppen? Det är denna fråga som uppsatsen handlar om.

1.1 Syfte & frågeställningar

Med bakgrund av tidigare redogörelse för ämnet är mitt syfte att analysera om aktieägare kan bli ansvariga för bolagets skulder enligt den så kallade ansvarsgenombrottsteorin efter NJA 2014 s. 877. Då koncerner är en vanlig företeelse i svenskt näringsliv kommer stor vikt att läggas vid koncernförhållanden och då närmare om moderbolags ansvar för dotterbolags skulder enligt ovan nämnda teori. Genom att uppfylla mitt syfte kommer jag besvara följande frågeställningar:

- Kan aktieägare bli ansvariga för ett bolags skuld enligt den så kallade ansvarsgenombrottsteorin efter NJA 2014 s. 877?
- Vad gäller i koncernförhållanden?

1.2 Metod & material

För att kunna besvara mitt syfte med detta arbete krävs det en djup granskning av de rättskällor som behandlar ansvarsgenombrott, som förarbeten och rättspraxis. Jag måste även söka förståelse för ämnet genom den doktrin som finns skriven om det. Den hantering av de nämnda källorna är vad som inom juridisk metodologi kallas för rättsdogmatism. Korling och Zamboni beskriver rättsdogmatisk metod som en metod genom vilken man ämnar rekonstruera en rättsregel eller lösningen på ett rättsligt problem genom att applicera en rättsregel.¹⁰ Principen för att kunna genomföra en rättsdogmatisk metod är användandet av allmänt accepterade rättskällor. Det innebär att svaren på ett problem söks i lagstiftning, rättspraxis, förarbeten och rättsdogmatiskt orienterad doktrin som monografier och uppsatser. Problemställningen ligger till grund för en rättsdogmatisk analys och det är därav viktigt att denna är relevant och korrekt utformad. Om problemformuleringen har

¹⁰ Korling, Fredric & Zamboni, Mauro, *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur: Lund, 2013, s. 21.

tydliga brister så kan slutsatsen komma att kritiseras.¹¹ En viktig del av metoden är hur man argumenterar för en viss lösning, snarare än själva lösningen.¹² Genom metoden används hjälpregler vid lagtolkning som motsatsslut, ändamålsinriktad tolkning och bokstavstolkning.¹³ Vilken tolkningsmetod som är lämplig att använda för ett specifikt problem är mycket svårt att lära sig. Förståelsen för rättsreglers rättshistoriska bakgrund är därför viktig. Beroende på vilket rättsproblem man ämnar undersöka kan tolkningsmetoden skilja sig, inom vissa rättsområden krävs hantering utanför lagrum då lösningen på problemet måste analyseras genom andra rättskällor. Det gäller att ha goda kunskaper om lagen och andra rättsprinciper genom att studera även lagmotiv, rättspraxis och litteratur och kunna hantera de olika tolkningsfrågorna på ett övertygande sätt.¹⁴

Den rättsdogmatiska metoden handlar om att först fastställa den generella regeln som är tillämplig i en specifik rättstvist, samt att kunna förklara denna regel och dess relevans. För att sedan mer konkret kunna redovisa för hur en specifik regel ska appliceras på den aktuella rättstvisten.¹⁵ För att kunna göra detta måste det först fastställas vad det rättsliga problemet är. Skillnader i vilka argument som är tillåtna är beroende av vad problemet behandlar är det fråga om hur en rättsregel ska tillämpas eller hur den bör utformas för framtida tillämpning.

Valet av det material som ska ligga till grund för min analys är av stor vikt för att skapa reliabilitet och validitet för arbetet. Mitt material består av förarbeten, praxis och doktrin. Ansvarsgenombrott behandlas bland annat i förarbetena till ABL. I en tidigare utredning, SOU 1987:59 framlades ett lagförslag av Betalningsansvarighetskommittén, vilket anses vara startskottet för lagstiftningsarbetet.¹⁶ Utredningen blev kritiserad men har trots det en betydande roll i förståelsen för innebörden av ansvarsgenombrott. Ansvarsgenombrott hanteras även i SOU 2001:01, kapitel 8. Där aktiebolagskommittén på uppdrag av regeringen behandlat ansvarsgenombrott och även diskuterat olika

¹¹ Korling & Zamboni, s. 23.

¹² Korling & Zamboni, s. 23.

¹³ Korling & Zamboni, s. 21.

¹⁴ Korling & Zamboni, s. 23.

¹⁵ Korling & Zamboni, s. 29.

¹⁶ SOU 1987:59.

lagstiftningsmöjligheter.¹⁷ Detta material är av intresse då det redogör för tänkbara lösningar för ansvarsgenombrott i form av generella lagregleringar samt avhandlar huruvida kommittén anser att det finns ett behov för en generell ansvarsgenombrottsregel. I materialet finns även tidigare behandling av Betalningsansvarighetskommittén beskrivet samt regeringens lagrådsremiss och Lagrådets yttrande. I propositionen 2004/05:85 kapitel 4.5 gällande aktieägarnas betalningsansvar redogörs för regeringens förslag och bedömning av generella regler om ansvarsgenombrott.

Rättspraxis får en central och avgörande roll då det inte finns en lagreglerad bestämmelse om ansvarsgenombrott. I ett flertal rättsfall har frågan om ansvarsgenombrott behandlats i högsta instans. Som nämnt i tidigare kapitel är det specifika rättsfallet NJA 2014 s. 877 av störst intresse för mitt arbete, men även tidigare rättsfall kommer att hanteras för att ge en bild av hur rättsläget såg ut innan NJA 2014 s. 877 och vad dessa fall har för betydelse för frågans behandling i ett framtidsperspektiv.

Genom doktrin kommer jag redogöra för diskussionen kring ansvarsgenombrott. En del av den doktrin som behandlar ämnet är Adestams, Nereps och Samuelsson lagkommentarer till 1 kap. 3 § i ABL, som definierar begreppet ansvarsgenombrott och redogör för rättsläget.¹⁸ Verk som ”Aktiebolagets grundproblem” av Clas Bergström och Per Samuelsson, ”Rodhes aktiebolagsrätt” av Rolf Skog och ”Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder - ansvarsgenombrott” av Krister Moberg, är material som kommer till användning för detta. Jag ämnar även behandla ansvarsfriheten utifrån doktrin för att kunna underbygga min analys om ansvarsgenombrott utifrån NJA 2014 s. 877. Artiklar med fokus på NJA 2014 s. 877 är även en viktig del av doktrinen inom ämnet. Håkan Anderssons ”Ansvarsgenombrott – kvalificering vid processmissbruk”, Johan Adestams ”Ansvarsgenombrott och aktieägares personliga ansvarsfrihet – en analys mot bakgrund av NJA 2014 s. 877” och Andreas Rönnhedens ”Ansvarsgenombrott och processbolag” är några av dessa artiklar.

¹⁷ SOU 2001/01, s. 285.

¹⁸ Adestam, Nerep och Samuelsson, Aktiebolagslag (2005:551) 1 kap. 3 §, Lexino 2016-12-15.

1.3 Avgränsningar

Ansvarsgenombrott kan behandlas genom olika perspektiv. Det kan exempelvis diskuteras huruvida det kan drabba inte enbart aktieägare utan även styrelseledamöten eller andra med betydande inflytande i bolaget. Jag kommer att hålla mitt fokus för detta arbete på aktieägarna specifikt, för att inte analysen ska mynna ut och bli allt för bred och riskera att bli för abstrakt. Ansvarsgenombrott innehåller även en miljöaspekt gällande möjligheten att utdela ansvar för en miljöfarlig verksamhets att återställa eventuell skada på miljöer. Jag kommer att nämna ett rättsfall som hanterar denna problematik men inte hantera det utförligt, då det inte behandlas i NJA 2014 s. 877. Detsamma gäller ansvarsgenombrott i advokataktiebolag vilket jag inte väljer att hantera. Av utrymmesskäl kommer inte all rättspraxis inom ansvarsgenombrott hanteras i arbetet, utan vissa utvalda rättsfall kommer behandlas.

1.4 Disposition

För att uppsatsen ska följa en tydlig struktur i syfte att underlätta för läsaren kommer den delas upp i olika kapitel, genom vilka relevanta områden med ansvarsgenombrott i huvudfokus kommer avhandlas. Efter det inledande kapitlet inleds arbetet genom några introducerande avsnitt i kapitel 2, där jag bland annat tar upp ansvarsfrågor, begränsat ansvar, betalningsansvar för aktieägare enligt gällande rätt, begreppet ansvarsgenombrott, borgenärer och koncerner. Praxis och doktrin innan NJA 2014 s. 877 behandlas i kapitel 3. Därefter följer analys av NJA 2014 s. 877 i kapitel 4, följt av en fortsatt analys av ansvarsgenombrott efter NJA 2014 s. 877 i kapitel 5 där jag redogör för doktrinens och min egen uppfattning. Slutsatser och egna reflektioner tas upp i kapitel 6.

2. Introducerande avsnitt

Nedan följer några introducerande avsnitt genom vilka jag ämnar ge en beskrivning av det begränsade ansvaret och betalningsansvar för aktieägare enligt ABL. Jag kommer även definiera begreppet ansvarsgenombrott. Vidare redogör jag för borgenärsskyddsreglerna och deras funktion för att skydda bolagets kapital. Avslutningsvis följer en allmän beskrivning av när en koncern föreligger och vilka risker koncerner medför.

2.1 Ansvarsfrågor för aktieägare

2.1.1 Begränsat ansvar

De aktiebolagsrättsliga bestämmelserna om begränsat ansvar har en lång historia, till och med längre än den svenska aktiebolagsstiftningens.¹⁹ Frågan om det begränsade ansvaret har genom dess långa livslängd kommit att utvecklas genom utredningar, propositioner och reformer. Vad som idag är gällande rätt har därmed stark koppling till den historiska utvecklingen gällande ansvarsfrågor.²⁰ Det var i 1895- års aktiebolag som de första uttryckliga reglerna om begränsat ansvar tillkom svensk aktiebolagsrätt.²¹ Det begränsade ansvaret för aktieägare är lagstadgat i 1 kap. 3 § ABL.

Det begränsade ansvaret innebär att aktieägare inte har något personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser. Ett aktiebolag i form av en juridisk person är ett eget rättssubjekt vars förmögenhet är skilt från dess aktieägare. Det medför att borgenärer hänvisas till bolaget för att kräva betalningar för deras fordringar, vilket är huvudregeln enligt 1 kap. 3 § ABL. En aktieägare är inte

¹⁹ Svernlöv, Carl, *Ansvarsfrihet – Dechargeinstituet i svensk aktiebolagsrätt*, Stockholm: Nordstedts Juridik AB, 2007, s. 37.

²⁰ Svernlöv, s. 38.

²¹ Svernlöv, s. 41.

heller skyldig att verka för bolagets intressen, vilket ger en frihet till att i första hand tillvarata sina egna.²²

Det begränsade ansvaret är ett oerhört viktigt karaktärsdrag för den aktiebolagsrättsliga associationsformen. Många av de fördelar som kommer med att bedriva verksamhet genom ett aktiebolag grundas i det begränsade ansvaret. En av dessa fördelar är den riskminimering som ett stort antal aktier fördelade på ett stort antal aktieägare innebär.²³ Det leder till en separation av ägandet från ledningen. Eftersom aktieägare inte behöver delta i ett bolags ledning för att minimera riskerna kan de investera i flera bolag och sprida sitt kapital.²⁴ Ett minskat behov av kontroll av ledningen leder även till minskning av transaktionskostnader för aktieägarna. Det begränsade ansvaret innebär även en möjlighet för ledningen att starta projekt som innebär risktagande, då aktieägarna inte riskerar mer än insatt kapital.²⁵ Det begränsade ansvaret är även en förutsättning för att kunna bedriva storskaleverksamhet, då de enorma riskerna som är förenligt med sådan verksamhet skulle medföra aktieägares obestånd om de tvingades stå för bolagets skulder.²⁶

2.1.2 Betalningsansvar för ägare enligt ABL

Det ovan beskrivna begränsade ansvaret för aktieägare kan dock inte ses som undantagslös. Det finns bestämmelser reglerade i aktiebolagslagen som under vissa förutsättningar medför ansvar för aktieägare. Detta beskrivs inom aktiebolagsrätten genom två typer av ansvar: direkt och indirekt ansvar. Direkt ansvar för aktieägare avser påföljder gentemot bolaget och det indirekta behandlar aktieägares ansvar i förhållande till bolagets borgenärer.²⁷

Det direkta ansvaret innebär bland annat ansvar för förpliktelser före bolagets registrering och regleras i 2 kap. 26 § ABL. Bestämmelsen medför att aktieägare

²² Nerep & Samuelsson, Aktiebolagslag (2005:551) kommentaren till 29 kap. 3 §, Lexino 2013-02-01.

²³ Moberg, Krister, *Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder - ansvarsgenombrott*, Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag AB, 1998, s. 32.

²⁴ Moberg, s. 33.

²⁵ Moberg, s. 33.

²⁶ Moberg, s. 32.

²⁷ Moberg, s. 45.

kan bli personligt ansvariga för beslut de deltagit i innan bolaget blivit registrerat. Aktieägare kan även bli solidariskt ansvariga för förpliktelser som kan drabba styrelseledamöter, VD och revisor vid underlåtenhet av fullgörande av vad som åligger dem om bolaget drabbas av tvångslikvidation. Aktieägare kan då drabbas av ansvar enligt 25 kap. 19 § ABL, om de deltagit aktivt i ett stämmobeslut om att fortsätta bolagets verksamhet trots kännedom om kritiskt kapitalbrist som ligger till grund för tvångslikvidation.²⁸ Vidare kan aktieägare bli skadeståndsskyldiga enligt 29 kap. 3 § ABL för skada de orsakat vållande eller uppsåtliga genom överträdelse av ABL eller bestämmelser i bolagsordningen.

Det indirekta ansvaret kan drabba aktieägare i form av tillskottsplikt vid aktieteckning om aktieteckning har skett i strid mot 2 kap. 15 § ABL. Aktieteckning har vid sådant fall skett till underkurs och aktieägare kan bli betalningsskyldig för det bristande beloppet.²⁹ Har en olovlig värdeöverföring skett från ett bolag kan aktieägare bli återbäringskyldig enligt 17 kap 6 § ABL om denne varit i ond tro gällande värdeöverföringens tillåtenhet. Aktieägare kan även bli brisstäkningsansvarig enligt 17 kap 7 § ABL om denne varit uppsåtlig eller grovt oaktsam i sin medverkan till beslut om en otillåten värdeöverföring.³⁰ Skadeståndsansvaret enligt 29 kap 3 § ABL tillhör även det indirekta ansvaret om skada orsakar ett bolag.

2.1.3 Begreppet ansvarsgenombrott

Utöver de ovan nämnda lagstadgade undantagen för aktieägares begränsade ansvar har det i rättspraxis utvecklats en möjlighet att utan stöd i lagstiftning bryta igenom det begränsade ansvaret, ett så kallat ansvarsgenombrott. För att kunna behandla problematiken om ansvarsgenombrott och beskriva det måste det göras en beskrivning av begreppet. I lagkommentaren till 1 kap 3 § ABL av Adestam, Nerep & Samuelsson beskrivs ansvarsgenombrott som en situation då aktieägare åläggs en förpliktelse som kan betecknas som ett ansvar för bolagets

²⁸ Nerep och Samuelsson, 25 kap 19 § ABL.

²⁹ Nerep & Samuelsson, 2 kap 15 § ABL.

³⁰ Bergström & Samuelsson, s. 228.

förpliktelser.³¹ En förpliktelse av sådan karaktär kan tänkas följa aktiebolagsrättsliga eller andra rättsnormer som följer av lagtext eller rättspraxis. I nämnda lagkommentar anges att det finns en skillnad mellan så kallat *egentligt ansvarsgenombrott* och *ansvarsgenombrott*. Det *egentliga ansvarsgenombrottet* följer av situationer där en aktieägare åläggs ansvar på grund av aktiebolagsrättsliga regler som har utvecklats genom praxis, medan benämningen *ansvarsgenombrott* följer av mer allmänna rättsnormer.³² Min uppfattning av vad begreppet ansvarsgenombrott är och vad det innebär är fall då aktieägare åläggs ansvar på grund av aktiebolagsrättsliga regler. Att undantag görs från de regler som finns i ABL i syfte att upprätthålla bolagsformens funktion kan innebära stora risker för ett bolags borgenärer. Om så sker bör frågan om ansvarsgenombrott kunna aktualiseras. Det som ovan beskrivs i doktrinen som egentligt ansvarsgenombrott är enligt mig vad ansvarsgenombrott är och jag kommer därav benämna det enbart som ansvarsgenombrott i fortsättningen av denna uppsats.

2.1.4 Lagstiftelseförsök om ansvarsgenombrott

I SOU 1987:59 kom Betalningsansvarighetskommittén med ett lagförslag gällande ansvarsgenombrott, vilket lagrådet ställde sig kritiskt mot. Det argumenterades för att ansvarsfriheten redan hade brutits igenom i tidigare praxis och att det därmed inte ansågs finnas ett tillräckligt behov för en lagstiftning i frågan.³³ En lagregel ansågs även bidra till ökad osäkerhet för näringsidkare som bedriver verksamhet genom aktiebolag. Aktiebolagskommittén instämmer i bedömningen om att det inte borde införas en generell regel om ansvarsgenombrott och hänvisar även till andra skärpta lagregler som tvångslikvidation av aktiebolag och nya regler om näringsförbud. Lagrådet bedömde, i sitt yttrande (prop. 1990/91:198 s. 42) över förslaget, det vara mycket svårt att skapa en generell regel som möjliggör ansvarsgenombrott, en sådan regel måste bli väldigt allmänt hållen med synnerligen ospecificerade rekvisit som ”otillbörligen” och ”i förhållande till omständigheterna”.³⁴ Regeringens

³¹ Adestam, Nerep och Samuelsson, Aktiebolagslag (2005:551) kommentaren till 1 kap. 3 §, i Lexino 2016-12-15, se p. 2.2.2.

³² Adestam, Nerep och Samuelsson, se p. 2.2.2.

³³ Prop. 2004/05:85, s. 206.

³⁴ SOU 2001:01, s. 248.

bedömning innehåller även den en beslutsamhet om att aktieägares frihet från betalningsansvar är ett av de främsta kännetecknen för ett aktiebolag.³⁵ Regeringen gör däremot bedömningen att de regler som finns lagstadgade i syfte att skydda borgenärer inte alltid fyller sin fulla funktion och att det därav bör finnas möjlighet till att i vissa fall göra undantag från ansvarsfrihet. Regeringen beskriver att det därmed finns anledning till att se positivt på en lagregel om ansvarsgenombrott.³⁶ Regeringen beskriver dock en förståelse för de betydande svårigheter med att införa en sådan regel och den eventuella risk det skulle innebära för aktiebolagsformens användbarhet och attraktivitet.

I SOU 2001:01 behandlade Aktiebolagskommittén än en gång frågan om att lagfästa en regel om ansvarsgenombrott.³⁷ Mot bakgrund av den utredning som redogjorts för ovan ansåg kommittén det inte finnas ett ökat behov än tidigare av en reglering av ansvarsgenombrott.³⁸ I prop. 2004/05:85 höll kommittén med regeringens bedömning i SOU 2001:01 och såg inte heller ett behov av en regel om ansvarsgenombrott och lyfte vikten av aktieägare frihet från personligt betalningsansvar och föreslog att regeln om aktieägares begränsade ansvar för bolagets förpliktelse ska fortsätta gälla i ABL 2005:551.³⁹ Det lagstiftningsförsök som Betalningsansvarskommittén gjorde i SOU 1987:59 kom aldrig att infråas och huvudregeln om att aktieägare inte svarar för bolagets förpliktelser gäller.

2.2 Borgenärsskyddet – en översikt

2.2.1 Olika typer av borgenärer

Borgenär är den som har en fordring hos ett aktiebolag och kan enligt aktiebolagsrätten genom sin fordring göra anspråk på ett bolags tillgångar. Borgenärer kan delas in i olika kategorier, ofrivilliga och frivilliga borgenärer samt anpassande och icke-anpassande borgenärer.⁴⁰ En så kallad frivillig borgenär

³⁵ Prop. 2004/05:85, s. 207.

³⁶ Prop. 2004/05:85, s. 207.

³⁷ SOU 2001:01, s. 279.

³⁸ SOU 2001:01, s. 286.

³⁹ Prop. 2004/05:85, s. 207.

⁴⁰ Andersson, Jan, *Kapitalskyddet i aktiebolag, En lärobok*, 6 u., LitteraturCompagniet, Stockholm, 2010, s. 54-58.

har en avtalsrättslig relation till ett aktiebolag, till skillnad från en ofrivillig borgenär som inte har en avtalsrättslig relation men en fordran mot ett aktiebolag, som exempelvis kan grundas i ett utomobligatoriskt skadestånd.⁴¹ Ett exempel på en frivillig borgenär är en bank. Banker skyddar sina intressen vid penninglån genom att ställa krav på låntagare i avtal. En så kallad anpassande borgenär är en som anpassar avtalsvillkor efter vilken risk som medföljer ett penninglån eller kredit som samma borgenär tillhandhåller. Den icke-anpassande borgenären har inte möjlighet att anpassa avtalsvillkor efter den risk innehållet kan innebära och anses även därav vara den kategori av borgenär som är i störst behov av skydd.

2.2.2 Borgenärsskyddsregler

Då borgenärer inte kan rikta sina krav mot enskilda aktieägare då de inte är personligt betalningsansvariga enligt 1 kap. 3 § ABL är de i ett så kallat skyddsbehov. Detta innebär ett behov av att skapa ett skydd som inverkar på förhållandet mellan gäldenärer och borgenärer. Borgenärsskyddsreglerna inom aktiebolagsrätten kan vara svåra att skilja från övriga rättsnormer och samspelet mellan de olika områdena kan anses vara svårbedömt. Det aktiebolagsrättsliga borgenärsskyddet syftar till att skapa ett skyddsnät som klassificeras som borgenärsskyddsregler.⁴² Då borgenärer måste förlita sig på ett aktiebolags egna kapital innehåller aktiebolagen ett omfattande regelverk för att skydda det egna kapitalet.⁴³ Den principiella utgångspunkten för att uppnå detta är att ett bolags egna kapital inte kan disponeras fritt av aktieägare. Varje aktiebolag är en egen juridisk person vars tillgångar och skulder är skilda från dess aktieägare. Borgenärsskyddsreglerna är inte enbart av vikt ur olika rättsnormer utan det fyller även en viktig ekonomisk faktor. Utan det skyddsnät för borgenärerna som reglerna skapar är det möjligt att investerares villighet att finansiera bolag inte skulle vara lika starkt, då ett svagare skydd innebär ett större risktagande.⁴⁴ I huvudsak innebär borgenärsskyddsreglerna inom aktiebolagsrätten att skapa garantier för att förmögenhet motsvarande det registrerade aktiekapitalet i ett

⁴¹ Andersson, s. 54.

⁴² Bergström & Samuelsson, s. 194.

⁴³ Bergström & Samuelsson, s. 194.

⁴⁴ Bergström & Samuelsson, s. 195.

bolag tillskjuts vid bolagsbildningen, samt att det efter det fortsätter uppgå till en minimum nivå. Denna minimumnivå blir synlig i 25 kap. 3 § ABL som behandlar att en så kallad stoppregel kan göras gällande då en verksamhets förluster anses bli för stora och verksamheten måste avbrytas.⁴⁵ Enligt 25 kap. 3 § måste styrelsen vidta vissa lagstadgade åtgärder om bolagets egna kapital understiger hälften av det registrerade aktiekapitalet. Om så inte sker följer att ledamöter kan bli solidariskt ansvariga för bolagets förpliktelser enligt 25 kap. 18 §. För att det egna kapitalet ska upprätthållas har det skapats vissa restriktioner för ett aktiebolags kapitalanvändning. Ett exempel på en sådan restriktion är förbudet mot att låna ut kapital till aktieägare m.fl., som regleras i 21 kap. ABL. Andra exempel på sådana restriktioner är riktade mot kapital som lämnar bolaget utan ersättning. Dessa regler gällande värdeöverföringar begränsar aktieägares och bolagsledningens möjlighet att fritt disponera över bolagets tillgångar och regleras i 17-20 kap. Reglerna bidrar till en kontroll som är nödvändig för att skydda borgenärsintressen genom att skydda det egna kapitalet.

Som jag flertalet gånger tidigare nämnt är det aktieägares frihet från personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser som skapar behovet av borgenärsskyddsreglerna. Samtidigt som det begränsade ansvaret är en hörnsten för aktiebolag som associationsform och en otvivelaktig anledning till att aktiebolaget är det populäraste av de svenska bolagsformerna, medför det begränsade ansvaret en risk för ett missbruksbeteende.⁴⁶ Det skapar även en risk för intressekonflikter mellan aktieägare och borgenärer vilka visar på behovet av borgenärsskyddsregler.

2.3 Koncerner

2.3.1 Allmänt om koncerner

Den industriella utvecklingen har bidragit till att sammanslutningar mellan företag är all vanligare. Detta kan ske genom integrationer på horisontell (företag med

⁴⁵ Bergström & Samuelsson, s. 195.

⁴⁶ Bergström & Samuelsson, s. 196.

samma produktionsinriktning) eller vertikal nivå (företag på olika nivåer i en varas produktion- och distributionsprocess).⁴⁷ Dessa integrationer mellan företag kallas koncerner och är väldigt vanligt i Sverige. En koncern kan kort beskrivas som minst två bolag med ett förhållande till varandra som gör att de kan betecknas som moder- och dotterbolag.⁴⁸ Kännetecknande för en koncern är det bestämmande inflytande som moderbolaget har över dotterbolagen.⁴⁹ Det rättsliga perspektivet av koncerner trädde in i svensk rätt genom 1944 års aktiebolagslag där en koncerndefinition tillsammans med koncernredovisnings- utdelningsregler introducerades, i syfte att förhindra moderbolag att dela ut vinst i vidare mån än den vinst som en hel koncern stod för. Koncernförhållandet har en stor ekonomisk och praktisk betydelse och är en stor internationell företeelse med betydelse för många länders näringsliv. Koncerner kan även innebära vissa problemområden då aktiebolagsrättsliga regler kan bli verkningslösa genom att ett koncernförhållande innebär att balansen mellan ett flertal företags olika intressen förändras. Den åsyftade riskfördelningen som finns i lag kan då komma att brista i harmoniseringen av riskfördelningen som sker i praktiken.⁵⁰

2.3.2 När föreligger koncerner

Enligt bestämmelserna om koncernförhållande i ABL föreligger en koncern då ett aktiebolag är ett moderbolag och en annan juridisk person är ett dotterbolag om bolaget innehar mer än hälften av rösterna för samtliga aktier eller andelar i den juridiska personen, enligt 1 kap. 11 § ABL. Huvudregel är att det är röstandelen som avgör om det föreligger ett moder-dotterbolagsförhållande mellan bolag.⁵¹ Det som avgör om en koncern föreligger är alltså förhållandet mellan olika juridiska personer. Om ett moderbolag har de rättigheter över en annan juridisk person som regleras i 1 kap. 11 § ABL är den juridiska personen dotterbolag i ett koncernförhållande aktiebolagen emellan.⁵²

⁴⁷ Borgström, Carl, *Koncernrättsliga problem – en komparativ studie*, Stockholm: PA Nordstedt & Söner, 1970, s. 17.

⁴⁸ Skog, s. 266.

⁴⁹ Borgström, s.18.

⁵⁰ Moberg, s. 16.

⁵¹ Samuelsson, 1 kap 11 § ABL.

⁵² Skog, s. 267.

Ett dotterbolag kan vara så kallat helägt i de fall moderbolaget äger samtliga aktier i det. Det finns koncernförhållanden som är uppbyggda på så vis att dotterbolagen driver rörelse och moderbolagets enda uppgift är att äga aktier och styra verksamheten.⁵³

2.3.3 Vad kännetecknar en koncern – utifrån ett rättsligt och ekonomiskt perspektiv?

Lagstiftarens syfte med att implementera koncernförhållandet i ABL är att bolag som ingår i koncerner ska åläggas särskilda förpliktelser. Några av dessa särskilda förpliktelser är upprättande av koncernredovisning samt ett förbud för aktiebolag att förvärva egen aktie. Koncernredovisning ska följa moderbolagets årsredovisning och överlämnas till dennes revisor för granskning. Moderbolagets ledning är skyldig att upprätta en årsredovisning för hela koncerner. Detta då det motverkar missbruk av ekonomiska transaktioner mellan moder- och dotterbolag i syfte att öka vinsten hos moderbolaget.⁵⁴ Det är även förbjudet för dotterbolag att förvärva aktier i moderbolaget. Detta följer av förbudet mot förvärv av egen aktie. Om ett dotterbolag förvärvar aktier i moderbolaget är det att likställa som fall då en delägare av samma karaktär som moderbolaget självt förärvt aktien.⁵⁵ Om ett dotterbolag inte har kännedom om dess relation till ett moderbolag kan dessa problem uppstå, vilket har lett till att ett moderbolag är skyldig till att informera ett dotterbolags ledning om att det har ingått ett koncernförhållande.

Det finns ytterligare typer av koncernproblem som sträcker sig utanför lagens område och är av en organisatorisk karaktär. Dessa uppstår då ett dotterbolag implementeras till fullo i ett moderbolags verksamhet men fortsätter vara en egen juridisk person.⁵⁶ Ett moderbolag har ingen juridisk rätt att ge direkta order till anställda i ett dotterbolag, utan instruktioner om beslut ska ges på dotterbolagets stämma, vilket sedan kan verkställas genom dotterbolagets ledningsorgan. Det är dock vanligt att ett moderbolags ledning tar sig frihet till och anser sig ha rätt till

⁵³ Skog, s. 270.

⁵⁴ Skog, s. 271.

⁵⁵ Skog, s. 272.

⁵⁶ Skog, s. 273.

att förbigå dotterbolagets bolagstämma och ge direkta instruktioner till dess förvaltning.

Ur ett ekonomiskt perspektiv betraktas ofta en koncern som en enhet.⁵⁷ Det skiljer sig från ett rättsligt perspektiv, genom vilket en koncern anses bestå av flera rättssubjekt bestående av varje bolag som ingår i koncernen.⁵⁸ Det ekonomiska perspektivets syn på en koncern som en enhet kan medföra att dotterbolag kan komma att bli osjälvständiga i förhållande till moderbolaget. Detta kan medföra risker för dotterbolags borgenärer och aktualisera frågan om ansvarsgenombrott.

Koncernförhållandet innebär vissa risker. Det kan uppstå intressekonflikter mellan moderbolaget och minoritetsägare i och borgenärer till dotterbolaget.⁵⁹ Moderbolagets påverkan på dotterbolaget kan innebära att dotterbolaget blir tvunget att vidta åtgärder som är till nackdel till bolaget men till fördel för moderbolaget. Sådana åtgärder kan exempelvis vara vinstöverföringar från dotterbolaget eller ingående av ogynnsamma avtal för dotterbolaget. Åtgärder som dessa kan ha en negativ påverkan på borgenärer till det drabbade dotterbolaget, då borgenärer kan hamna i en position som innebär större risk och ett sämre förmånsrättsligt läge.⁶⁰ Dotterbolaget kan således bli osjälvständigt i förhållande till moderbolaget.

⁵⁷ Borgström, s. 26.

⁵⁸ SOU 1997:168, s. 80.

⁵⁹ Borgström, s. 24.

⁶⁰ Bergström, s. 25.

3. Ansvarsgenombrott innan NJA 2014 s. 877

I följande kapitel kommer jag att redogöra för några av de rättsfall där domstolen har behandlat frågan om ansvarsgenombrott innan NJA 2014 s. 877, som är det centrala för min undersökning. Jag kommer även att behandla doktrinen uppfattning i frågan. Vidare kommer jag även redogöra för några försök till en svensk ansvarsgenombrottsteori, mot bakgrund av de rättsfall som tas upp nedan.

3.1 Rättsfall från HD

3.1.1 "Skrädderifallet"

Rättsfallet 1935 s. 81 rör en skrädderiförening registrerad av skräddarmästare Sandström som under ett antal år bedrivit skrädderirörelse. Antal medlemmar i föreningen uppgick till fem inklusive Sandström själv, som även ensam utgjorde föreningens styrelse. Medlemmarna var även alla anställda i Sandströms fabrik. Föreningen kom senare att försättas i konkurs varefter en leverantör väckte talan mot Sandström och yrkade att han personligen skulle svara för förpliktelser som uppkommit i föreningen, då han för föreningens räkning och i dess namn beställt varor av leverantören. Till grund för leverantörens yrkan anfördes det att föreningen varit bulvan för Sandström och att det inte bildats någon från Sandström skild juridisk person samt att varorna därmed levererats till Sandström personligen. HD kunde i fallet konstatera att föreningen inte uppfyllde de krav på en ekonomisk förening som stadgas i lagen om ekonomiska föreningar. HD bedömde det vara uppenbart att föreningen bildats för att Sandström i dess namn skulle kunna bedriva sin tidigare skrädderirörelse. HD ansåg även att rörelsen efter föreningens bildande bedrivits för Sandströms räkning och att varorna från leverantören kommit honom till godo. Därmed förpliktade HD Sandström att betala de skulder som uppstått i föreningen och bedömde att Sandström var att anse som den egentliga intressenten.

Avgörande i rättsfallet var bedömningen om föreningen kunde betraktas vara bulvan för Sandström. Grönfors anser att i fall där huvudmannen använder sig av en juridisk person som bulvan kan huvudmannen i vissa fall behandlas som ett med den juridiska personen.⁶¹ Detta förutsätter dock att föreningen som utgör en bulvan bildats endast för att huvudmannen skall bedriva rörelse i dess namn och att verksamheten bedrivs för huvudmannens räkning.

Lindskog menar att det i fallet varken var fråga om bulvanskap eller ansvarsgenombrott. Istället menar Lindskog att det handlade om ett namnlån, då Sandström (namnlånaren) handlat för egen räkning men i lånat namn. Vid sådana fall är den rättshandlande namnlånaren att betrakta som avtalspart.⁶²

3.1.2 "Dammfallet"

I rättsfallet NJA 1947 s. 647, nedan kallat Dammfallet, väcktes talan mot aktieägare i bolag som bildats i syfte att utnyttja regleringsmöjligheter för en dammanläggning mellan två sjöar i Södermanlands län. Dammanläggningen reglerade vattenflödet i Nyköpingsån och förvärvades för 25 000 kronor av fem intressenter som tillsammans bildat Nyköpingsåns kraftintressenter aktiebolag, nedan kallat Dammbolaget. Dammbolaget som utgjordes av en stad och fyra aktiebolag ägde kraftverk nedströms i Nyköpingsån och dess aktiekapital uppgick till 30 000 kronor. Dammbolaget kom att använda dammanläggningen i syfte att reglera vattentillgången till Nyköpingsån, till nytta för delägarnas fem egna kraftverk. Under en period på tre år tillfördes 72 000 kronor till Dammbolaget genom tillskott från delägarna, inte kraftverken som gynnades av vattenregleringen genom dammanläggningen. Nyköpingsån kom senare att bli översvämmad under en vårflod. Fem närliggande byggnader till dammen blev till följd av översvämningen skadade. I den rättsliga process som sedan följde ansågs Dammbolaget vara skyldigt för uppkomsten av skadorna som följt av översvämningen genom vårdslöst förfarande och förpliktades att utge skadestånd som uppgick till 17 500 kronor. Utöver dammanläggningen hade dock inte

⁶¹ Grönfors, Kurt, *Ställningsfullmakt och bulvanskap*. P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm, 1961, s. 293.

⁶² Lindskog, Stefan, *Om rörelsekommission*, JT, 1990-91/ nr 1, s. 19.

Dammbolaget några tillgångar. Därav valde den skadeståndslidande att väcka talan direkt mot Dammbolagets aktieägare och yrkade att de förpliktas att betala skadeståndet som bolagets dömts till. Skadelidandes yrkande bifölls i samtliga instanser och HD fastställde bedömning om att Dammbolaget enbart bildats för att förvärva dammanläggningen som skulle utnyttjas till förmån för delägarnas egna kraftverk. Aktiekapitalets storlek och att delägarna stått för verksamhetens kostnader är även omständigheter som ligger till grund för HD:s bedömning. I huvudsak består HD:s avgörande av bedömningen gällande dammanläggningens verksamhet, som inte anses vara självständig. HD fastslog att delägarna bestående av staden och medparter inte kan undgå ersätta den förlust som den skadelidande drabbats av på grund av bristande åtgärder för dammens underhåll och skötsel.

Dammfallet har i doktrin beskrivits som flaggskeppet för ansvarsgenombrott i svensk rätt. Ur rättsfallet anses de viktigaste kriterierna för ansvarsgenombrott härstamma.⁶³ Rodhe anser till och med att rättsfallet är det enda i Sverige där HD ålagt aktieägare betalningsansvar med stöd av principerna för ansvarsgenombrott.⁶⁴ Han anser även att HD i rättsfallet gör en redogörelse för tre rekvisit som kan motivera ett ansvarsgenombrott, dessa är: (1) Frånvaro av självständigt syfte (2) Frånvaro av självständig förvaltning (3) Underkapitalisering. Rekvisiten anses ha giltighet och ett aktiebolag som brister på alla tre motiveringar kan inte anses uppnå de krav som ställs på en association för att juridiskt benämnas som ett aktiebolag.⁶⁵ Även om Dammfallet talas om som flaggskeppet för ansvarsgenombrott i svensk rätt så har det riktats kritik mot bedömningen av rättsfrågan då HD kan anses velat undvika ett principiellt ställningstagande och därav använt sig av möjligen vaga uttalande som ”..... *med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt*”. Trots det kan de ovan nämnda rekvisiten utläsas ur domen, med särskilt fokus på att bolaget saknat en självständig verksamhet. Bolaget anses inte bedrivit självständig verksamhet, utan har fungerat som ett verkställighetsorgan för delägarna och deras egna kraftverk. Med grund i det resonemanget kan även frågan om bolaget agerat som bulvan diskuteras.⁶⁶ Gällande den frånvaro av ett självständigt affärsmässigt syfte, som i

⁶³ Bergström & Samuelsson, s. 234.

⁶⁴ Brocker, Stefan & Grapatin, Jan, *Ansvarsgenombrott*, Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1996, s. 41.

⁶⁵ Brocker & Grapatin, s. 42.

⁶⁶ Brocker & Grapatin, s. 41.

Dammfallet tycks föreligga, har det i doktrin debatterats om vart gränsen för det otillåtna ska dras. Dammbolagets syfte är att begränsa de risker som medföljer affärsverksamhet genom aktiebolag och sådan typ av aktiebolag kan inte erkännas som rättssubjekt.⁶⁷ Brocker & Grapatin resonerar vidare gällande möjligheten att tillskriva ett bolags syfte i bolagsordningen, om det inte strider mot lag. Finns det inte ett tillåten syfte skrivet i bolagsordningen gäller det syfte som regleras i lag, att bereda aktieägarna med vinst. De menar att Dammbolaget endast tillgodosåg aktieägarnas intressen i egenskap av kraftverksägare och inte i egenskap av aktieägare, vilket innebär att bolaget bör underkännas som rättssubjekt på aktiebolagsrättslig grund.⁶⁸ Denna argumentation stärks av Lindskog, som anser att domens kärna är det faktum att Dammbolaget varit en osjälvständig uppdragstagare åt aktieägarna i dess egenskap av kraftverksägare. På grund av de relativt oklara domskäl i rättsfallet, som öppnat för den breda diskussionen i doktrinen, är det svårt att klarlägga vilket prejudikatvärde det har.

3.1.3 ”Kommissionärsbolagsfallet”

I rättsfallet NJA 1975 s. 45, nedan kallat kommissionärsbolagsfallet, stod ett avtal mellan de så kallade Holmenbolaget och Bilbolaget i fokus. Holmenbolagets uppgift enligt bolagsordningen var att driva handel med bilar och traktorer och idka förenlig verksamhet med denna uppgift. Bolagets aktiekapital uppgick till 5000 kronor. Fram till den 14 september 1964 bestod Holmenbolagets styrelse av K. K ägde även, gemensamt med sin fru Bilbolaget, i vilket han utgjorde ensam styrelse och firmatecknare. Under en tid då båda bolagen företrädde av K ingick de ett avtal med varandra, genom vilket Holmenbolaget överlät tillgångar till ett värde av 860 000 kronor till Bilbolaget. Detta gjordes mot att Bilbolaget övertog skulder till ett belopp av 500 000 kronor från Holmenbolaget. Vidare avtalade även parterna om att Holmenbolaget skulle debitera Bilbolaget för tillgångarna och kreditera Bilbolaget för övertagna skulder samt att Holmenbolagets rörelse skulle bedrivas i kommission för Bilbolaget. De nämnda tillgångarna skulle även överlämnas som förlagskapital till Holmenbolaget. Den 21 februari 1969 sattes Holmenbolaget, efter egen ansökan, i konkurs. Bouppteckningen kom att visa på

⁶⁷ Brocker & Grapatin, s. 42.

⁶⁸ Brocker & Grapatin, s. 43.

saknade tillgångar i Holmenbolaget. Därav väckte fordringsägare i Holmenbolaget talan mot Bilbolaget och yrkade att Bilbolaget skulle förpliktigas att betala de belopp som Holmenbolaget ålagts att betala fordringsägarna. Holmenbolagets konkursbo yrkade också att Bilbolaget skulle förpliktigas att stå för samtliga av Holmenbolagets skulder. HD bedömde att Bilbolagets ställning som huvudbolag i kommissionärsförhållandet till Holmenbolaget varit av sådan karaktär att det får anses vara den egentliga rörelseidkaren. På grund av det kan bolaget inte undgå ansvar för de rörelseförpliktelser som uppstått under det givna kommissionsförhållandet som ingåtts då avtalet mellan parterna tecknades. Fordringsägarnas talan bifölls medan konkursboets talan lämnades utan bifall.

I rättsfallet kan Rodhes tre rekvisit för ansvarsgenombrott identifieras. Viktigt i detta fall är att beakta faktumet att det rör sig om ett kommissionärsbolagsförhållande. Det är vanligt att ett kommissionärsbolag är ett osjälvständigt dotterbolag till huvudbolaget.⁶⁹ I doktrinen som behandlar rättsfallet görs dock ingen större skillnad mellan ansvarsgenombrott i kommissionärsförhållande och andra fall av ansvarsgenombrott. Av Rodhes tre rekvisit anser Moberg att det är rekvisitet gällande underkapitalisering som är mest framstående i Kommissionärsbolagsfallet. Moberg menar att HD i domskälen beskriver hur den personella gemenskapen och kommissionärsbolagets osjälvständiga verksamhet inte ensamt är tillräcklig grund för att döma till ansvarsgenombrott. Avgörande blir kommissionärsbolagets underkapitalisering.⁷⁰ Samtidigt argumenterar Lindskog för att HD anför två alternativa grunder för ansvarsgenombrott som var för sig är att anse tillräckliga för att en huvudman ska anses ansvarig i förhållande till tredje man.⁷¹ Detta anser Lindskog gälla i fall då huvudmannen är den egentliga rörelseidkaren eller om denne medverkar i rörelsens drift på sådant sätt att han inte kan undgå medansvar. Han menar genom detta resonemang att underkapitalisering av kommissionärsbolaget inte är avgörande för bedömningen av om huvudbolaget är den egentliga rörelseidkaren, då huvudbolaget tagit aktiv del av rörelsen och därmed varit rättshandlande i kommissionärens namn. De ska på den grunden svara solidariskt för bolagets

⁶⁹ Lindskog, s. 16.

⁷⁰ Moberg, s. 66.

⁷¹ Lindskog, s. 46.

förpliktelser.⁷² Kommissionslagskommittén, vars arbete utfört på uppdrag resulterade i betänkandet SOU 1988:63 kommenterade Kommissionsbolagsfallet och ansåg att underkapitaliseringen var den direkta orsaken till ansvarsgenombrott.⁷³ Betalningskommittén var av den åsikten i sitt betänkande, SOU 1987:59, att den organisatoriska uppbyggandet, rollfördelningen bolagen emellan och att inget kapital bevarades i kommissionärsbolaget var grunden till ansvarsgenombrottet.⁷⁴ Kommissionen ansåg att underkapitaliseringen var av central betydelse för bedömningen om bolagets verksamhet varit otillbörlig mot dess borgenärer.

I målet lämnade Sveriges advokatsamfund sitt yttrande. Kort sammanfattat ansåg majoriteten av styrelsen att principen om att det bolag i vars namn ett avtal ingåtts bär ansvaret för dess skulder bör upprätthållas. En minoritet av styrelsen argumenterade dock för att ett huvudbolag och ett kommissionärsbolag ska svara solidariskt för de förpliktelser kommissionärsbolaget åtagit sig i kommissionsrörelsen.⁷⁵

3.1.4 "Byggma Sydfallet"

Rättsfall NJA 1982 s. 244 berör Byggma Syd AB som var moderbolag i Byggmakoncernen. Koncernerna bestod av 17 dotterbolag. Sju av dotterbolagen var att betrakta som rörelseidkare medan tre var fastighetsförvaltande och resterande sju vilande. Koncernens verksamhet bestod i handel med byggmaterial. I syfte att förenkla koncernens ekonomirutiner sändes alla fakturor på leveranser inom koncernerna gjorda av dotterbolagen till huvudkontoret Byggma Syd. Därefter redovisades koncernens samtliga leverantörsskulder i moderbolagets balansräkning där det inte gjordes någon redovisning av vilket dotterbolag som gjort beställningar. När Byggma Syd senare försattes i konkurs bevakade två leverantörer fordringar med ett belopp på 3 500 000 kronor. Fordringarna gällde leveranser till dotterbolagen inom koncerner och konkursförvaltaren bestred bevakningar då de inte avsåg Byggma Syd. I den rättsliga tvisten gällande

⁷² Lindskog, s. 45.

⁷³ SOU 1988:63, s. 224.

⁷⁴ SOU 1987:59, s. 109.

⁷⁵ NJA 1975 s. 45, s. 59-61.

fordringarna yrkande de två leverantörerna att Byggma Syd genom uttryckliga åtaganden, konkludent handlade och passivitet ska anses betalningsskyldig för fakturorna. De ansåg även att då Byggma Syd integrerat dotterbolagens rörelser i sin egen verksamhet borde dömas till ansvarsgenombrott. I domen biföll HD kärandens yrkande på avtalsmässiga grunder men frågan om ansvarsgenombrott prövades inte av HD. Ett generellt uttalande gällande ansvarsgenombrott gjordes av hovrätten över Skåne och Blekinge, i vilket HovR beskriver hur ett illojalt förfarande kan anses motivera ansvarsgenombrott i relation moder/dotterbolag då dotterbolagets verksamhet uteslutande drivits för moderbolagets räkning och är därav osjälvständigt.

Trots att HD valde att avgöra fallet på avtalsmässiga grunder så gjordes en särskild behandling av Byggma Syds redovisning, men det gjordes ingen redogörelse för om redovisningssättet ensamt skulle kunna ligga till grund för ansvarsgenombrott. Brocker & Grapatin ser redovisningssättet som ett indicium på att Byggma Syd faktiskt svarade för leverantörsskulden inom koncernen.⁷⁶ Moberg lägger huvudsakligt fokus på HovR:ns uttalande om att arrangemanget med dotterbolaget framstår som ett illojalt förfarande mot fordringsägarna.⁷⁷ Ett illojalt förfarande kan grundas i att ägarna på ett otillbörligt sätt använt bolagsformen i syfte att minska risken för egen del och inte tillfört bolaget med tillräckligt kapital. Vilket leder till ett illojalt förfarande mot ett bolags borgenärer och kan tolkas som en del av Rodhes tredje rekvisit för ansvarsgenombrott, underkapitaliseringsrekvisitet. Argumentationen kring rättsfallet visar på att förhållandena i Byggma Sydfallet även är av intresse ur ett affärsmässigt perspektiv. Det finns ett affärsmässigt behov av att det finns möjlighet till att driva osjälvständiga rörelser. Ramberg anser att detta måste accepteras och att det i sådana fall är tydligt att huvudbolaget bär ansvaret för förpliktelser som uppstår i osjälvständiga bolag.⁷⁸

⁷⁶ Brocker & Grapatin, s. 50.

⁷⁷ Moberg, s. 78.

⁷⁸ Brocker & Grapatin, s. 51.

3.1.5 "Himlefallet"

I syfte att anlägga ett lekland i Varberg bildade Varbergs kommun stiftelsen Sol och Bad, nedan kallat Stiftelsen. Stiftelsens syfte var att bedriva turist- och kurortsverksamhet. Senare kom Stiftelsen att tillsammans med privata intressenter teckna aktier i bolaget Lekland i Varberg AB, nedan kallat Leklandet. Ett ytterligare bolag vid namn Himle Turist AB, nedan kallat Himlebolaget, bildades. Till de båda bolagen beviljade Handelsbanken i Varberg krediter. När Himlebolaget senare fick likviditetsproblem och behövde 1,5 miljoner kronor bestämde sig bolaget tillsammans med Leklandet att expandera sig ur krisen och utöka krediterna av Handelsbanken. För att Handelsbanken skulle bevilja de båda bolagens kreditutökning krävde de att Stiftelsen skulle bli majoritetsägare i Himlebolaget samt att Stiftelsen utfärdade ett letter of intent till banken. Detta skedde genom Stiftelsens förvärv av 55 procent av aktierna i Himlebolaget, som samtidigt blev moderbolag till Leklandet. Handelsbanken kom att ställa ut krediter till de båda bolagen på ett belopp om 12 miljoner kronor. När både Leklandet och Himlebolaget under samma år försatts i konkurs väckte Handelsbanken talan mot kommunen och yrkade ersättning för den fordran banken hade gentemot Himlebolaget, vilket kom till ett avgörande i NJA 1992 s. 375. I yrkandet krävde Handelsbanken att få sina fordringar betalda och åberopade det av Stiftelsen utfärdade letter of intent. I andra hand yrkade Handelsbanken att kommunen borde svara för Himlebolagets skulder enligt reglerna om ansvarsgenombrott. HD lämnade likt underinstanserna käromålet utan bifall. I tingsrätten bedömdes Himlebolaget vara underkapitaliserat, sakna självständigt syfte och kommunen ansågs ha utövat ett reellt inflytande över bolaget. De nämnda omständigheterna gav rätten skäl att överväga betalningsskyldighet för kommunen. Bedömning gällande Handelsbankens goda tro i förhållande till nämnda omständigheter var dock avgörande för att lämna käromålet utan bifall. Banken som varit initiativtagare till bolagskonstruktionen och finansieringen, anses ha varit väl medveten om de faktorer som de åberopat som grund för ansvarsgenombrott.

I doktrinen som behandlar rättsfallet diskuteras de omständigheter som gör att ett moderbolag kan erhålla immunitet för sitt ansvar för ett dotterbolags förpliktelser. Moberg beskriver borgenärens insyn i bolagets verksamhet som en av dessa

omständigheter.⁷⁹ Detta grundas i betalningsansvarskommitténs förslag i SOU 1987:67. Där gavs förslag om att aktieägare som gjort vad som på honom skäligen ankommit för att upplysa borgenären om bolagets ekonomiska förhållanden inte ska behöva ansvara för bolagets förpliktelser.⁸⁰ I rättsfallet har dock inte Handelsbanken lyckats neutralisera sin vetskap om de ekonomiska förhållandena genom att kräva ett letter of intent. Bocker & Grapatin belyser hur tingsrätten tycks följa betalningsansvarskommitténs förslag gällande nödvändigheten av att underkapitaliseringsrekvisitet är uppfyllt för att kunna döma enligt principerna för ansvarsgenombrott.⁸¹ Uttalandet om bankens ställning som kreditgivare belyser även den problematik som borgenärer av sådan karaktär bemöter vid talan om ansvarsgenombrott. Vilka borgenärer som ska anses inbegripas i kategorin av de som saknar anledning att undersöka ett bolags möjligheter till att stå för sina förpliktelser, som beskrivs i tingsrättens uttalande i rättsfallet, är enligt Bocker & Grapatin leverantörer och mindre kreditgivare som inte har lika stora resurser som Handelsbanken. Större kreditgivare som bedriver verksamhet genom att lämna kredit får anses ha till uppgift att även införskaffa nödvändig information om kredittagarens ekonomiska situation, om så inte görs sker kreditgivningen på egen risk.⁸² Med grund i de ovan nämnda doktrinuttalanden är det svårt för en borgenär med god kännedom om en medparts ekonomiska förhållande att få bifall till en talan om ansvarsgenombrott, vilket NJA 1992 s. 375 visar på.

3.2 Rättsfall från HovR och TR

Jag kommer nedan redogöra för ett rättsfall som inte behandlats av HD men som är av intresse då HovR gör en tydlig bedömning i frågan om ansvarsgenombrott i ett koncernförhållande. Bocker & Grapatin beskriver även fallet som det enda där en svensk domstol ålagt aktieägare betalningsansvar med stöd av principerna för ansvarsgenombrott och dessutom utförligt motiverat detta.⁸³

⁷⁹ Moberg, s. 72.

⁸⁰ SOU 1987:67.

⁸¹ Bocker & Grapatin, s. 59.

⁸² Bocker & Grapatin, s. 59.

⁸³ Bocker & Grapatin, s. 55.

3.2.1 "Personalbolagsfallet"

Det så kallade Personalbolaget bildades i syfte att rekrytera och hyra ut arbetskraft till enheter och bolag inom Götaverkskoncernen.⁸⁴ I bolagsordningen angavs det att Personalbolaget inte hade ett vinstsyfte. Personalbolaget var dotterbolag till Citgo AB. Efter en avgiftsrevision utförd av Riksskatteverket förpliktades Personalbolaget att betala arbetsgivaravgifter som uppgick till 5 700 000 kr. Bolaget försattes därefter i konkurs, vilket ledde till att staten genom Riksskatteverket yrkade att Citgo skulle förpliktas att svara solidariskt med Personalbolaget för deras skuld till staten. I yrkandet anfördes att Personalbolaget saknade självständigt affärsmässigt syfte, självständig förvaltning samt var underkapitaliserat. Därav har verksamheten bedrivits på ett otillbörligt sätt gentemot staten och övriga borgenärer.

HovR biföll statens käromål och gjorde bedömning av frågan om ansvarsgenombrott likt följande. HovR angav att det enligt praxis inte kan dras någon slutsats om att det finns en allmängiltig princip som ger stöd för ansvarsgenombrott, men att det under vissa omständigheter inte kan godtas att aktiebolagskonstruktionen missbrukas eller att associationsformen utnyttjas på sådant sätt att godtroende borgenärer drabbas på ett otillbörligt sätt. Om så sker kan ett ansvarsgenombrott föreligga enligt HovR. För att ansvarsgenombrott skall kunna konstateras i ett koncernförhållande är det enligt HovR avgörande att gäldenärbolaget i förhållande till dess moderbolag inte bedriver en självständig verksamhet. En sådan osjälvständighet kan enligt HovR grundas i underkapitalisering och en osjälvständig förvaltning. Vad gäller de specifika omständigheterna i Personalbolagsfallet gjordes bedömningen att Personalbolaget bildats med enda syfte att moderbolaget skulle kunna skaffa sig kontroll över koncernens personal samt att moderbolaget tagit beslut om den rekrytering som skett till Personalbolaget. HovR bedömde även att ledningen i dotterbolaget även haft befattningar i moderbolaget. Bolaget bedömdes även ha varit underkapitaliserat. Mot denna bakgrund fann HovR att ansvarsgenombrott var motiverat då dotterbolaget i hög grad varit osjälvständigt.

⁸⁴ Hovrätten för Västra Sverige, dom den 16 november 1990, DT 60, T 272/89.

3.2.2 "HQ-fallet"

I slutet av år 2017 kom tingsrättens avgörande i det omtalade HQ-fallet, jag kommer därav bara nämna det kort då det är intressant hur fallet kommer behandlas vidare i domstol. Rättsfallet rör HQ-koncernen och behandlar huruvida styrelseledamöterna i moderbolaget (HQ AB) kan tillskrivas ansvar för dotterbolagets (HQ Bank) skador.⁸⁵ Moderbolaget väckte talan mot sin före detta styrelse och revisor samt en ägare, Investment AB Öresund. Talan riktades även mot dotterbolagets styrelse. Grunden för talan är att styrelseledamöterna agerat vårdslöst då de dolt en underkapitalisering under flera års tid samt lämnat missvisande information till myndigheter. Kort beskrivet ogillade tingsrätten talan om skadestånd då de inte kan se ett tillräckligt samband mellan en förvisso konstaterad oaktsamhet och den skada som uppstått. Parternas rättegångskostnader uppgår till 450 miljoner kronor och HQ AB ska ersätta svarandenas kostnader med 260 miljoner kronor. Fallets fortsättning i en eventuell överklagan är intressant att följa i avseende av bedömningen i frågan om ansvar.

3.3 Rättsfall från MÖD

Ansvarsgenombrott har även diskuterats ur ett miljörättsligt perspektiv. I rättsfallet MÖD 2013:28 ges exempel på att en icke aktiebolagsrättslig rättsnorm är tillämplig på relationen mellan aktieägare och borgenär.⁸⁶ I detta fall tillämpades 10 kap. 2 § miljöbalken som innebär att verksamhetsutövare som bidragit till en föroreningskada eller allvarlig miljöskada är ansvarig för avhjälpande enligt bestämmelser i lagen. Rättsfallet behandlar ansvaret för sanering av en metallförorenad damm, vilken ingick i ett dotterbolags verksamhet. Dotterbolaget hade dock likviderats och avgörande i fallet är bedömning huruvida moderbolaget är att betrakta som verksamhetsutövare utifrån 10 kap. 2 § MB. Fallet är intressant då miljööverdomstolen konstaterar att det inte införts någon regel om ansvarsgenombrott i svensk rätt, men anser med stöd i förarbeten att moderbolaget kan betraktas som sådan verksamhetsutövare som benämns i 10 kap. 2 § MB.

⁸⁵ T-9311-11.

⁸⁶ MÖD 2013:28.

Domstolen ansåg att moderbolaget rättsligt och faktiskt utövat en avgörande kontroll över verksamheten, vilket var avgörande för domstolens bedömning. Med det ansågs moderbolaget vara förpliktat att ansvara för dotterbolagets förpliktelser.

Någon bestämmelse om ansvarsgenombrott har inte införts i miljöbalken men Dotevall menar att begreppet verksamhetsutövare bör tolkas direktivkonformt.⁸⁷ Då det finns ett miljöansvarsdirektiv, direktiv 2004/35/EG, kan domstolen anses vara mer benägen att acceptera ett ansvarsgenombrott då miljöansvar kan göras gällande i förhållande till andra typer av ansvar, som i rättsfallet ovan.

3.4 En svensk ansvarsgenombrottsteori

De rättsfall jag redogjort för ovan ligger till grund för den diskussion om en svensk genombrottsteori som länge funnits. Vad som kunnat utläsas från praxis har resulterat i en teori om ansvarsgenombrott, som kort kan sammanfattas likt följande. Bergström & Samuelsson hanterar ansvarsgenombrott i sin diskussion om förhållandet mellan aktieägare och borgenärer.⁸⁸ De definierar ansvarsgenombrott som ett beslut av en domstol om att ägarna till ett bolag personligen görs direkt ansvariga för bolagets förpliktelser, även om de inte brutit mot en regel i ABL eller misslyckats med fullgörelse av skyldigheter mot bolaget. Bergström & Samuelsson beskriver även hur det utifrån domskäl i rättspraxis kan tas fram tre rekvisit för att ansvarsgenombrott ska anses föreligga, (1) Få ägare i bolaget (2) Bolagets verksamhet är osjälvständigt i förhållande till ägare (3) Underkapitalisering.⁸⁹ Gällande det tredje rekvisitet är det dock viktigt att vara medveten om att det inte är oproblemiskt att fränkänna aktieägare frihet från personligt betalningsansvar då ett karaktärsdrag för aktiebolag är risktagandet. Det får näst intill anses vara en regel att skuldsättningsgraden är hög under den tid ett bolag etableras.⁹⁰ Bergström & Samuelsson återkommer till den risk som tidigare

⁸⁷ Dotevall, Rolf, *Aktiebolagsrätt. Fördjupning och komparativ belysning*. Norstedts Juridisk AB, Stockholm, 2015, s. 107.

⁸⁸ Bergström & Samuelsson, s. 234.

⁸⁹ Bergström & Samuelsson, s. 234.

⁹⁰ Bergström & Samuelsson, s. 234.

material nämnt gällande risken för att hämma attraktionen för aktiebolag om ett kontinuerligt krav på minimum kapitalisering skulle ställas. De beskriver även att det oftast är fysiska personer som drabbas av ansvarsgenombrott. Då en juridisk person i form av ett dotterbolag drabbas blir situationen annorlunda, då det är dess moderbolags medel som görs anspråk på. Då kan den aktiebolagsrättsliga grundprincipen om begränsat personligt ansvar bli oförändrad.⁹¹

Moberg beskriver ansvarsgenombrott som en form av genomsyn.⁹² Detta då det innebär att undantag görs från en eller ett flertal bestämmelser som vid normalfallen gäller för aktiebolag och som ger bolagsformen dess karaktär. Genomsyn kan ske då ett aktiebolags verksamhet drivs enbart på borgenärernas risk genom undvikande av lagar och avtal. Moberg menar även att en svensk ansvarsgenombrottsteori kan göras gällande vid koncernförhållanden.⁹³ Detta förklaras genom en variabelanalys av ansvarsgenombrott. Det kan identifieras fyra variabler för att ansvarsgenombrott enligt domstol ska kunna göras gällande. Osjälvständighet är återkommande och uttryckts på olika sätt, osjälvständig verksamhet, förvaltning och underkapitalisering.⁹⁴ Exempel på det är dotterbolag som inte anses ha ett självständigt affärsmässigt syfte och bedrivit en osjälvständig verksamhet. Osjälvständig förvaltning kan även leda till en bedömning av att ett dotterbolag anses vara osjälvständigt i förhållande till dess aktieägare.⁹⁵ Frågan om underkapitalisering är även en viktig faktor för bedömningen av bolagets osjälvständighet. En annan variabel för ansvarsgenombrottbedömningen är illojalitet från dotterbolagets sida mot fordringsägare. Exempel på ett sådant förfarande är otillbörlig användning av bolagsformen i syfte att minska den egna risken för ägare. Vidare krävs det även en relevansbedömning. Moberg menar på att underkapitalisering inte bör anses vara en tillräcklig omständighet för ansvarsgenombrott, utan det är i kombinationen av flera omständigheter, exempelvis vid en osjälvständighet som leder till ett illojalt beteende som bedömning bör göras.⁹⁶ Till sist har den immunitet mot ansvar för ett dotterbolags förpliktelser som ett moderbolag kan

⁹¹ Bergström & Samuelsson, s. 235.

⁹² Moberg, s. 49.

⁹³ Moberg, s. 81.

⁹⁴ Moberg, s. 76.

⁹⁵ Moberg, s. 77.

⁹⁶ Moberg, s. 80.

erhålla en inverkan på bedömningen. En omständighet som visat sig ha en immunitetseffekt är borgenärens insyn i bolagets verksamhet. Vilket beror på att en viss insyn i en verksamhet kan leda till en möjlighet att minimera risker och eventuella skador.⁹⁷

⁹⁷ Moberg, s. 81.

4. En analys av rättsfallet NJA 2014 s. 877

I följande kapitel kommer jag ur ett analyserande perspektiv redogöra för rättsfallet NJA 2014 s. 877. Rättsfallet är det senaste avgörandet från HD i ett fall som behandlar frågan om ansvarsgenombrott, vilket innebär att HDs bedömning är avgörande för hur frågan om aktieägare kan bli ansvariga för ett bolags skulder ska besvaras. Kapitlet inleds med en bakgrundsbeskrivning av rättsfallet som redogör för de omständigheter som är bakomliggande till fallet samt underrätternas ställningstagande. Vidare går jag djupare in på HDs uttalanden och bedömning.

4.1 Bakgrund och prejudikatfråga

Under 1990-talet var M.H. och J.L. aktieägare i varsin koncern, M.H. i den så kallade Arctoskoncernen och J.L. i Fågelbrokoncernen.⁹⁸ Koncernerna bestod av ett flertal bolag som var verksamma inom affärer som använde Controlled Foreign Company, vilket innebär att ett bolag har skattehemvist i ett lågskatteland medan ägarna har hemvist i ett annat. Genom detta yrkade båda koncernerna för underskottsavdrag vilket efter revision av Skatteverket underkändes av domstol. Det ledde till att samtliga bolag inom båda koncernerna gick i konkurs under åren 1997 och 1998. Mot bakgrund av dessa omständigheter ansökte konkursbona om stämning år 2004 mot Deloitte AB och yrkade att Deloitte på grund av vårdslöshet vid utförandet av skatteuppdragen de haft för bolagen tillfogat dem ekonomisk skada och skulle förpliktas att betala 64 334 000 kr. Ansökan om stämningen kom in till Stockholms tingsrätt den 24 mars 2004 och den 11 november samma år överlät konkursbona tvisten till ett processbolag vid namn H & L Processor AB, införskaffat av M.H. och J.L. I bolaget var M.H. styrelseledamot och J.L. suppleant. Det fanns inga andra anställda i bolaget. Tingsrättens dom meddelades den 11 november 2011, i vilken domstolen ogillade kändens talan och

⁹⁸ NJA 2014:75 s. 877.

förpliktade dem att ersätta Deloitte för deras rättegångskostnader som uppgick till 3 342 095 kr. Processbolaget försattes på egen begäran i konkurs den 29 mars 2011. Under den tid som processbolaget drev stämningen mot Deloitte hade bolaget förbrukat mer än hälften av sitt aktiekapital och några åtgärder enligt 25 kap. aktiebolagslagen hade inte vidtagits. Processen mot Deloitte var den enda verksamhet som bolaget bedrev och dess konkurs orsakades av den fordran till Deloitte som angavs i tingsrättens dom. Deloitte yrkade därpå att M.H. och J.L. skulle förpliktas att solidariskt till Deloitte dels betala 3 292 095 kr jämte ränta samt dels solidariskt ersätta Deloitte för dess rättegångskostnader. I andra hand yrkade Deloitte att M.H. ensam har ett personligt betalningsansvar för det yrkade beloppet enligt bestämmelserna i 25 kap. ABL. Både M.H. och J.L. bestred kärandes yrkanden.

Deloitte's grunder till sina yrkanden är att processbolaget är skyldigt att betala det yrkade beloppet enligt den fastställda domen i tingsrätten. Svaranden i form av ägare och företrädare med ett bestämmande inflytande över bolaget är solidariskt och personligt betalningsansvariga för det yrkade beloppet enligt principerna om ansvarsgenombrott. Grunderna för yrkandet av ansvarsgenombrott är att konkursbona vårdslöst väckt talan mot Deloitte som sedan drivits av processbolaget, som får anses varit medvetet om vinstchanserna och risken att behöva betala rättegångskostnaderna, vilket är information som borde avhållit bolaget från att fortsätta processen. Deloitte menar att de ofrivilligt blivit part i målet som var en kostsam rättsprocess mot en part med bristfälliga kapitalresurser och på grund av det gjort sig insolvent för att undvika ansvar för Deloitte's rättegångskostnader. Deloitte framförde i sina grunder att processbolaget drivits med ett enda syfte, att driva rättsprocessen mot Deloitte på deras bekostnad för att tillgodose svarandes personliga intressen.⁹⁹ Av det följer att svaranden har haft ett bestämmande inflytande över bolaget och då det inte funnits några anställda i bolaget får det anses sakna självständighet i förhållande till ägarna. Deloitte's grund för yrkandet om personligt betalningsansvar för M.H. enligt 25 kap. aktiebolagslagen är att bolaget vid årsskiftet 2010/2011 hade förbrukat mer än hälften av sitt aktiekapital. Som styrelseledamot innebar det att M.H. var skyldig att upprätta en kontrollbalansräkning, det har inte gjorts.

⁹⁹ NJA 2014:75 s. 880.

M.H. bestred att det skulle föreligga förutsättningar för ansvarsgenombrott och menade att det inte fanns något otillbörligt i konkursbonas beslut att väcka talan mot Deloitte. I samråd med tillsynsmyndigheten hade de innan talan väckts gjort bedömningen att den kunde göras med framgång. M.H. menade på att det inte heller fanns något otillbörligt i processbolagets förvärv av rättsprocessen. M.H. menade även att Deloitte hade full kännedom om processbolagets kapital men har trots det fortsatt processen. Till svar på Deloitte yrkande om att processbolaget saknat självständighet menar M.H. att han tillsammans med J.L. ämnat att i bolaget driva fler processer efter den mot Deloitte men att den aktuella rättsprocessens omfattning gjorde att verksamheten var tvungen att lägga sin tyngd enbart på den. M.H. vitsordar att det förelegat en kapitalbrist men att han inte hade skäl att anta att det, vilket leder till att han inte var skyldig att upprätta en kontrollbalansräkning.

J.L. bestred också att det förelåg förutsättningar för ansvarsgenombrott på samma grunder som M.H. Gällande processbolagets osjälvständighet framförde J.L. samma grunder som M.H.

Tingsrätten dömde M.H. och J.L. till att solidariskt betala 3 292 095 kr jämte ränta till Deloitte AB enligt principerna för ansvarsgenombrott. Gällande yrkandet om ansvarsgenombrott gjorde tingsrätten sin bedömning utifrån de omständigheter under vilka ansvarsgenombrott kan göras gällande; osjälvständigt affärsmässigt syfte, osjälvständig förvaltning och underkapitaliserad verksamhet.¹⁰⁰ Tingsrätten bedömde att det är uppenbart att processbolaget saknat ett självständigt affärsmässigt syfte och en självständig förvaltning då det inte haft någon egentlig affärsverksamhet och saknat anställda. Bolaget har enbart används som en osjälvständig mellanhand mellan svarandena och deras ombud.¹⁰¹ Tingsrätten fastställde även att bolaget vid mer än ett tillfälle förbrukat mer än hälften av dess aktiekapital och genom det åsidosatt regler för att skydda bolagsborgenärer. Bolaget ansågs därav varit kraftigt underkapitaliserat.

¹⁰⁰ NJA 2014:75 s. 882.

¹⁰¹ NJA 2014:75 s. 883.

Överklagan gjordes till hovrätten som instämde med tingsrättens bedömning och gjorde endast ändring gällande rättegångskostnaderna.

Högsta domstolen meddelade prövningstillstånd avseende frågan om huruvida M.H. och J.L. är ersättningsskyldiga gentemot Deloitte enligt principerna om ansvarsgenombrott. Vilket även är den prejudikatfråga som HD tar ställning till. I domskälen redogör bland annat HD för hur bedömning gällande frågan om ansvarsgenombrott bör ske. Detta görs genom en beskrivning om tidigare diskussioner om ansvarsgenombrott och hur HD tar ställning till det i fallet. HD redogör även för hur regeringen tidigare behandlat ansvarsgenombrott i propositionen till aktiebolagslagen. Nedan kommer jag analysera HDs domskäl och domslut vidare.

4.2 HDs uttalande om ansvarsgenombrott

4.2.1 Allmänt

HDs allmänna uppfattning om ansvarsgenombrott redogörs för i punkterna 6 och 7 i domskälen på följande sätt. HD börjar med att uttala att i 1 kap. 3 § första stycket ABL fastställs att ett aktiebolags ägare inte har ett personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser. Vilket bland annat medför att ett aktiebolags borgenärer hänvisas till bolagets tillgångar för betalning av fordran mot bolaget. Därefter anför HD att friheten från personligt betalningsansvar balanseras av bestämmelser om borgenärsskydd, som exempelvis kan utläsas i bestämmelser om personligt betalningsansvar för aktieägare i samband med likvidationsskyldighet på grund av kapitalbrist enligt 21 kap. 19 § ABL. Trots regeln i 1 kap. 3 § ABL förs enligt HD en diskussion gällande ansvar för aktieägare eller andra med stöd av icke lagfästa rättsprinciper, som kan förklaras med en oskriven associationsrättslig genombrottsregel. Ytterligare förklaring till att ett sådant ansvar ska göras gällande är att den verksamhet som bedrivs i bolagets namn i själva verket bedrivs av ägaren själv. Det finns även möjlighet till att ägare eller annan får ansvara för skada som föranletts av bolagets verksamhet, enligt allmänna rättsprinciper om utomobligatoriskt skadeståndsansvar.

Hur HD väljer att se på ansvarsgenombrott har diskuterats av doktrin. Sandström menar på att HD ser ansvarsgenombrott som ett samlingsbegrepp för ett antal allmänna civilrättsliga grundsatser.¹⁰² Detta grundas i första hand på ansvar som förs över på den reella huvudmannen, i fall då verksamhet bedrivs i bolagets namn men i själva verket bedrivs av en aktieägare. Detta argument kan enligt Sandström tolkas som mellanmansrätligt. Detta tillsammans med argumentet om ansvar vid utomobligatoriskt skadestånd utgör allmänna civilrättsliga grundsatser.¹⁰³

Vid jämförelse av HDs redogörelse för ansvarsgenombrott och den underrätterna gjort i fallet kan vissa signifikanta skillnader upptäckas. Underrätternas allmänna beskrivning om ansvarsgenombrott får anses vara mer specifik än den HD gör. Detta då både tingsrätten och hovrätten i sina domskäl beskriver ansvarsgenombrott utifrån vad som i praxis och doktrin diskuterats gällande ämnet. Underrätterna beskriver även mer konkret under vilka omständigheter ansvarsgenombrott kan göras gällande och anger de tre rekvisit som utvecklats genom praxis, frånvaro av självständigt syfte, frånvaro av självständig förvaltning och underkapitalisering. Denna mer konkreta beskrivning av ansvarsgenombrott ges även av justitiesekreterarens förslag till HDs dom.¹⁰⁴ I förslaget anges ett ytterligare rekvisit för att motivera ansvarsgenombrott, som innebär en helhetsbedömning i fråga om det skett ett tydligt missbruk av bolagsformen för andra ändamål än de som motiverat det begränsade ansvar som bolagsformen medför.¹⁰⁵ HDs redogörelse för ansvarsgenombrott får anses vara mycket restriktiv. En restriktiv utgångspunkt leder även till en restriktiv bedömning, vilket har kritiserats i doktrin och kommer hanteras vidare.

4.2.2 Lagstiftningsförsök i samband med ABL

I punkt 8 i HDs domskäl ges en kort beskrivning gällande regeringens bedömning av att föreslå en generell lagregel om ansvarsgenombrott. Propositionen som HD behandlar är prop. 2004/05:85, i vilken regeringen behandlade frågan om det bör införas regler om ytterligare undantag från 1 kap. 3 § första stycket ABL. Då det

¹⁰² Sandström, s. 2.

¹⁰³ Sandström, s. 2.

¹⁰⁴ NJA 2014:75 s. 886 – 888.

¹⁰⁵ NJA 2014:75 s. 887, p. 12.

genom rättspraxis fastslagits att undantag från aktieägares frihet från betalningsansvar kan göras under vissa förutsättningar, ansåg regeringen att det bör vara möjligt även i fortsättningen då friheten från betalningsansvar leder till stötande konsekvenser.¹⁰⁶ Regeringen uttryckte dock en försiktighet med att göra inskränkningar i principen, då den är en stark hörnsten inom aktiebolagsrätten.¹⁰⁷ Vilket enligt regeringen även innebär att en konstruktion av en generell lagregel om ansvarsgenombrott är förenat med betydande svårigheter. Regeringen ställde sig på grund av övervägande skäl negativt mot att i propositionen ge förslag till en lagregel om ansvarsgenombrott. Det framhölls däremot att bedömningen inte hindrar domstolarna från att vidareutveckla principen om ansvarsgenombrott som vuxit fram i rättspraxis.

I diskussionen om ansvarsgenombrott i lagstiftningsförsöket som behandlas ovan och i tidigare kapitel 2.1.4 motiveras beslutet att inte införa en regel om ansvarsgenombrott med de bestämmelser som medför personligt betalnings ansvar enligt ABL, vilka jag redogjort för i kapitel 2.1.2. HD väljer dock i punkt 9 i domskälen att tolka uttalandena i motiven som ett ansvar för aktieägare som kan följa av mer allmänt tillämpliga civilrättsliga regler. Detta tolkar jag som en tydlig vilja från HD att ta avstånd från den tidigare diskussion om ansvarsgenombrott som följer av överträdelse av aktiebolagsrättsliga principer. Den bedömning HD gör gällande ansvarsgenombrott kan därmed inte anses vara förenlig med den syn jag redogjort för i kapitel 2.1.3.

4.3 Några utgångspunkter

Före HDs bedömning i fallet redogjorde de i domskälen för några utgångspunkter för ansvarsbedömningen. Dessa utgångspunkter är avgörande för att kunna förstå HDs bedömning. Därför följer nedan en presentation och analys av dessa utgångspunkter.

¹⁰⁶ Prop 2004/05:85, s. 207.

¹⁰⁷ Prop 2004/05:85, s. 207.

4.3.1 Allmänna tillämpliga civilrättsliga principer

I Adestams m.fl. lagkommentar till 1 kap. 3 § ABL beskrivs hur ansvarsgenombrott kan aktualiseras om aktieägare åläggs ansvar för ett aktiebolags förpliktelser med tillämpning av en särskild aktiebolagsrättslig regel.¹⁰⁸ Då HD i punkt 9 i domskälen gör bedömningen att ansvarsgenombrott kan följa av allmänt tillämpliga civilrättsliga principer väljer HD att ta avstånd från en regel om ett ansvarsgenombrott av sådan karaktär.

Skadestånd

Specifikt nämner HD i punkt 9 i domskälen, med referat till NJA 1947 s. 647, att en aktieägare i vissa fall kan bli ersättningsskyldig på grund av allmänna skadeståndsrättsliga regler. I rättsfallet NJA 1947 s. 647, vilket jag behandlat i kapitel 3.1, tillämpades en regel om principalansvar vilket i fallet ledde till att de ägare som ansågs varit ansvariga för den verksamhet som varit vållande till den utomobligatoriska skada som uppstått, blev ersättningsskyldiga enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler. Med andra ord gjordes i fallet ingen tillämpning av en regel om ansvarsgenombrott, vilket HD lyfter fram i sina domskäl för att visa på att det finns ytterligare möjligheter för att tilldöma ansvar för aktieägare. Genom detta öppnar HD upp för att kunna göra en bedömning utifrån andra rättsnormer.

Allmänt gällande skadeståndsansvaret är aktieägare att betrakta som skadeståndsskyldig om de medverkar till en överträdelse av ABL eller bolagsordningen och genom det uppsåtligt eller av grov oaktsamhet orsakar skada för bolaget, aktieägare eller annan. Denna medverkan sker oftast genom utövande av rösträtt eller genom påtryckning mot styrelse eller verkställande direktör.¹⁰⁹ Den hänvisning som HD gör i fallet, genom NJA 1947 s. 647, gällande allmänna skadeståndsrättsliga normer kan avse olika slags rättsnormer.¹¹⁰ HD är snål i sin redogörelse och nämner enbart möjligheten att referera till rättspraxis. Det görs ingen beskrivning av hur det i detta fall tolkar omständigheterna i förhållande till allmänna skadeståndsrättsliga normer. Vilket lämnar en öppning för tänkbara omständigheter som enbart är spekulativa. Utöver tolkningen i NJA 1947 s. 647

¹⁰⁸ Adestam, Nerep & Samuelsson, Aktiebolagslag (2005:551) 1 kap. 3 §, Lexino 2016-12-15, s. 47.

¹⁰⁹ Bocker & Grapatin, s. 18.

¹¹⁰ Adestam, Nerep & Samuelsson, s. 46.

om att aktieägare kan beläggas med principalansvar, kan tolkning även göras att aktieägarna i fallet betraktas vara de som varit vållande till skadan. Det kan tänkas att M.H. och J.L. skulle kunna bedömas vara skadevållare.

Bulvanskap & namnlån

I diskussionen om ansvarsgenombrott har ansvar till följd av regler om bulvanskap och namnlån behandlats. En allmän civilrättslig princip som HD beskriver kunna vara tillämplig för att göra sin bedömning är frågan om bulvanskap och namnlån. HD beskriver i punkt 9 att förpliktelser kan ”... *under vissa förutsättningar göras gällande inte bara mot den som formellt har åtagit sig dem utan även mot den som har det reella intresset i saken, t.ex. när verksamhet i en juridisk person i själva verket är att se som bedriven av ägaren själv*”.¹¹¹

Detta kan kopplas till vad som i doktrin benämns som ett rörelsekommissionsperspektiv inom vilket namnlån och bolagsförhållanden hanteras.¹¹² Lindskog beskriver att rörelsekommission föreligger i fall då rörelsen drivs av B i Bs namn men för As räkning.¹¹³ Den avgörande frågan inom rörelsekommissionsperspektivet är frågan om identitet och ägarskap, likt den frågeställning som HD behandlar i uttalandet ovan beträffande vem som har det reella intresset och vem som är ägaren. Om en rörelse drivs av A för egen räkning men i Bs namn är det talan om ett så kallat namnlån.¹¹⁴ Vidare ska det även stå klart för medkontrahenten att avtalet i fråga ingås för As räkning. Den avgörande skillnaden mellan namnlån och rörelsekommission är att huvudmannen, för vars räkning rörelsen drivs, även är den som driver rörelsen. Den avgörande frågan är vad som krävs för att den reelle intressenten ska anses ha rättshandlat själv. För att kunna göra en bedömning blir graden av självständighet hos den i vars namn avtalet ingås avgörande.¹¹⁵ Om huvudmannen ska anses vara den rättshandlande måste denne ha ett rättsligt och ett faktiskt bestämmande inflytande över rörelsen. Detta innebär att om huvudmannen har ett bestämmande inflytande kan denne betraktas som den rättshandlande och i så fall även vara avtalspart med

¹¹¹ NJA 2014:74 s. 890.

¹¹² Lindskog, s. 19.

¹¹³ Lindskog, s. 18.

¹¹⁴ Lindskog, s. 18.

¹¹⁵ Svensson, s. 241.

skyldigheter för de förpliktelser som avtalet innebär. Ett betalningsansvar för huvudmannen kan då göras gällande om rörelsen drivits för huvudmannens räkning och huvudmannen även är den som drivit verksamheten.¹¹⁶

Lindskog argumenterar för att regler om bulvanskap eller ansvarsgenombrott kan förklaras med regler om namnlån.¹¹⁷ Grönfors beskriver hur ansvaret för bulvaner kan göras undantag från och bryta igenom till huvudmannen om en juridisk person skjutits in som bulvan mellan huvudman och medkontrahent i syfte att utnyttja en ansvarsbegränsning på ett illojalt sätt.¹¹⁸ Det finns med andra ord en tanke om att göra en bedömning av ansvarsgenombrott genom regler om bulvanskap och namnlån. Vilket HD i fallet, med viss ordknapphet, tycks vara öppen för.

4.3.2 Särskilt kvalificerade fall

I punkt 9 i domskälen gör HD även bedömningen att ett personligt betalningsansvar för aktieägare eller annan även kan komma i fråga vid vissa andra särskilt kvalificerade fall. Detta uttalande görs utan någon vidare förklaring eller konkretisering av vad som kan tänkas utgöra särskilt kvalificerade fall. Vad uttalandet innebär har diskuterats i doktrin och får anses vara en möjlighet till en öppning för ytterligare frågeställningar och problematisering kring ansvarsgenombrott. Enligt min egen åsikt gör HD detta uttalande i syfte att skapa en öppning för sin egen bedömning i fallet. Att konstruera omständighet som saknar precisering ger HD möjlighet till att motivera sin uppfattning av de specifika omständigheterna i fallet och stärka sin bedömning utifrån dessa. Genom att öppna för att en bedömning gällande särskilt kvalificerade fall kan göras anser jag även att HD med relativ frihet kan avgöra vilka omständigheter i fallet som kan räknas till dessa särskilt kvalificerade fall. Samtidigt som begreppet ger en öppning för HDs bedömning så skapar det även en generell öppning för ansvarsgenombrott. Då HD valt att ta avstamp från de rekvisit som utvecklats i

¹¹⁶ Svensson, s. 242.

¹¹⁷ Lindskog, s. 20.

¹¹⁸ Grönfors, s. 310.

praxis kan det diskuteras om dessa ska anses tillhöra dessa särskilt kvalificerade fall och att HD i så fall snarare faktiskt har tagit hänsyn till rekvisiten. En tolkning likt sådan argumenterar Sandström för.¹¹⁹ Sandström ställer sig allmänt kritisk till lanseringen av begreppet och anser att det förstärker den redan källknappa och kortfattade domen.¹²⁰ Avsaknaden av en beskrivning av vad begreppet innebär anser Sandström även bidra till en risk gällande domens prejudikatvärde och faktumet att tidigare argument för ansvarsgenombrott utesluts får anses bero på att det efter HDs dom inte är att betrakta som gällande rätt.¹²¹

Rönnheden menar på att vad som ska bedömas utgöra särskilt kvalificerade fall är de omständigheter i fallet som HD tar avstamp för sin bedömning, nämligen syftet med rättegångsbalkens regler om rättegångskostnadsansvar och det skydd de utgör för en svarande i en rättsprocess. Att dessa regler kringgås och att det skydd de utgör försvinner genom drivandet av en rättsprocess i ett aktiebolag vars syfte är att minimera svarandens möjligheter till ersättning för rättegångskostnaderna menar Rönnheden utgöra ett särskilt kvalificerat fall.¹²²

Begreppet särskilt kvalificerade fall ger enligt mig utrymme för en särskilt intressant frågeställning. Kan ett moderbolags ansvar för ett dotterbolags förpliktelser enligt principen om ansvarsgenombrott vara ett särskilt kvalificerat fall? Jag finner det inte uteslutet att ett moderbolag under vissa omständigheter kan åläggas betalningsansvar för ett dotterbolags skulder enligt principen för ansvarsgenombrott i fall där de omständigheter som behandlats i koncernförhållanden uppfylls. I fall där ett dotterbolag bedöms vara osjälvständigt på grund av underkapitalisering och osjälvständig förvaltning, likt Personalbolagsfallet, kan det tänkas att ett ansvarsgenombrott kan motiveras som ett särskilt kvalificerat fall. Detsamma gäller den ansvarsgenombrottsteori som Moberg argumenterar för. Ett dotterbolag som inte har ett självständigt affärsmässigt syfte och bedriver en osjälvständig verksamhet kan i min mening vara ett möjligt särskilt kvalificerat fall, vilket medför att även i vissa särskilt

¹¹⁹ Sandström, s. 3.

¹²⁰ Sandström, s. 3.

¹²¹ Sandström, s. 3.

¹²² Rönnheden, Andreas, *Ansvarsgenombrott och processbolag*. JT 2015–16 s. 176–186, 2015–16, s. 182.

kvalificerade fall kan ett moderbolag bli ansvarigt för ett dotterbolags skuld enligt principerna för ansvarsgenombrott.

4.3.3 Frivilliga och ofrivilliga borgenärer

Som tidigare nämnt lyfter HD borgenärsfrågan i punkt 10 som en avgörande utgångspunkt för sin bedömning. Aktiebolagslagen är till viss del konstruerad för att skapa ett skyddsnät för bolagsborgenärer, vilket tar form genom de olika borgenärsskyddsregler som finns i lagen.¹²³ Exempel på dessa finns i 25 kap. 3 § ABL, där ett bolags styrelse är skyldig att vidta åtgärder vid upptäckt av en kritisk kapitalbrist i bolaget. Om åtgärder inte vidtas kan ledamöter bli solidariskt ansvariga för bolagets förpliktelser enligt 25 kap. 18 § ABL. Borgenärsskyddsreglerna kan ses som ett lagreglerat instrument för att ge rätten möjlighet till att upprätthålla det begränsade ansvaret för aktieägare. Om ett skydd för borgenärer inte fanns, samtidigt som ett begränsat ansvar förelåg skulle processen att driva verksamhet genom aktiebolag kunna liknas med vilda västern.

Borgenär är den som har en fordran mot ett bolag och kan enligt aktiebolagsrätten göra anspråk på ett bolags tillgångar genom sin fordran. Borgenärer delas in i två olika kategorier, frivilliga och ofrivilliga.¹²⁴ Frivillig borgenär är den som av fri vilja genom avtal ingått en relation i stånd av borgenär till en bolag. Ofrivillig borgenär är den som erhåller en fordran mot ett bolag på en icke avtalsmässig grund, exempelvis vid utomobligatoriskt skadestånd.¹²⁵

I punkt 10 i domskälen beskriver HD att en frivillig borgenär i regel står i sådan ställning att den kan utvärdera ett bolags tillgångar. Vilket anses tillgodose behovet av rättsskydd gällande bolagets betalningsförmåga. En borgenär som efter utvärdering fått kännedom om ett bolags betalningsförmåga och efter det väljer att bli borgenär får anses göra det på egen risk. När det gäller ofrivilliga borgenärer förklarar HD likt följande: *”En borgenär som inte har kunnat undvika att få en fordring hos bolaget, exempelvis på grund av en deliktuell skada som bolaget*

¹²³ Bergström & Samuelsson, s. 194.

¹²⁴ Andersson, s. 54-58.

¹²⁵ Andersson, s. 54.

ansvarar för, kan däremot i vissa fall vara i behov av ett förstärkt rättskydd".¹²⁶

Genom uttalandet klargör HD att det handlar om att göra en bedömning i fråga om det i fallet behövs ett förstärkt rättskydd. HD ger i samma punkt att typen av fordring och vilken rättsregel fordringen vilar på är avgörande för om ett förstärkt rättskydd behövs. Vidare i punkt 11 beskriver HD att den som stäms till domstol inte kan undandra sig att bli indragen i en rättegång och det enda skydd som finns är reglerna om rätt till ersättning för rättegångskostnaderna. I fallet är Deloitte den part som genom stämning blivit indragen i rättegångsprocessen och anses på den grunden vara ofrivillig borgenär.

HDs ställningstagande gällande frivilliga borgenärer anser jag vara tydlig. Foten sätts tidigt ner för att en frivillig borgenär som erhållit fordran genom ett kontraktsförhållande inte anses vara i behov av ett förstärkt rättskydd. Sandström menar dock att frivilliga borgenärers skyddsbehov är värd uppmärksamhet och ifrågasätter om det är en lämplig lösning av HD att exkludera dessa frivilliga borgenärer.¹²⁷ Han menar på att då lagstiftaren redan gjort en exkludering av borgenärer som tillkommit innan underkapitalisering i reglerna om tvångslikvidation i 25 kap. 13-20 §§ ABL, kan det ifrågasättas om det är rimligt att även göra en exkludering gällande ansvarsgenombrott. Detta leder enligt min åsikt till att en relativt stor grupp av borgenärer, frivilliga som erhållit fordran innan en kapitalbrist uppstått, hamnar utanför både skydd enligt 25 kap. ABL och ansvarsgenombrott. Rönnheden drar slutsatsen att det är uteslutet att en allmän associationsrättslig regel om ansvarsgenombrott kan göras gällande för att annan än en avtalspart inom ett avtal som ingåtts av fri vilja ska svara för de avtalsrättsliga förpliktelseerna.¹²⁸

Bedömningen av en borgenärs ställning återfinns i rättspraxis, vilket stärker HDs val att ge det en central roll i sin bedömning. I det så kallade Himlefallet, NJA 1992 s. 375, blev Handelsbankens ställning som frivillig borgenär med god insyn i bolagens tillgångar avgörande för domstolens bedömning. Ur fallet kan det även utläsas att en frivillig borgenär som kan utvärdera ett bolags ställning inte är i

¹²⁶ Högsta domstolens dom p. 10 andra stycket.

¹²⁷ Sandström, s. 4.

¹²⁸ Rönnheden, s. 184.

behov av ett förstärkt rättsskydd och kan därav exkluderas från de som kan få bifall för åberopat ansvarsgenombrott.

Adestam gör i sin analys av NJA 2014 s. 877 en bedömning gällande frågan om ofrivilliga och frivilliga borgenärs inverkan på HDs bedömning av ansvarsgenombrott som liknar de jag presenterat tidigare.¹²⁹ Likt Rönnheden menar Adestam att HD anser det vara otänkbart att en frivillig borgenär kan vara av sådant behov av ett förstärkt rättsskydd som motiverar ett ansvar för en aktieägare.¹³⁰ Adestam hänvisar dock till rättspraxis, i form av NJA 1935 s. 81, och menar på att det finns exempel på att en frivillig borgenär kan anses vara i behov av särskilt skydd. Han menar även att HDs uttalande i domskälens punkt 10 inte behöver stänga dörren till en annan bedömning då HD säger att frivilliga borgenärer *i regel* kan utvärdera bolagets ställning. Vilket bör innebära att det kan uppstå fall där en frivillig borgenär inte kunnat utvärdera bolagets ställning och därav får anses vara i behov av särskilt skydd. Denna linje av argumentation finner jag mycket intressant då det är ett ytterligare exempel på HDs bristande i tydlighet och konkretisering i sitt uttalande. Hur begreppet *i regel* ska tolkas kan diskuteras men jag anser att det får bedömas ha stark koppling till den branschpraxis som borgenären är del av. Detta likt tidigare upptagna exempel i Himlefallet, där det förelåg starka skäl för att Handelsbanken *i regel* kunnat utvärdera bolagets ställning, då det får anses ingå i den löpande förvaltningen av att bedriva verksamhet i form av en bank. Det kan dock uppstå en gråzon i fall där en borgenär frivilligt ingått en avtalsrättslig relation med ett bolag men inte i regel kan utvärdera bolagets ställning. Under sådana omständigheter bör även en frivillig borgenär kunna anses vara i behov av särskilt skydd.

4.4 HDs bedömning och domslut

Till skillnad från tingsrätten redogjorde HD inte för de konkreta rekvisit för ansvarsgenombrott som diskuterats i doktrin; inget självständigt syfte, ingen självständig förvaltning och underkapitalisering. Som redogjort för i de

¹²⁹ Adestam, Johan, *Ansvarsgenombrott och aktieägares personliga ansvarsfrihet – en analys mot bakgrund av NJA 2014 s. 877*. Ny Juridik 2:15 s. 7, s. 14.

¹³⁰ Adestam, s. 15.

ovanstående avsnitten valde HD en annan argumentationslinje, genom vilken de lyfte särskilda förhållanden som de bedömde vara av stor vikt för deras avgörande. En av dessa är borgenärsfrågan, som jag redogjort för i 4.3.3. Med grund i HDs utlåtande i frågan gjorde de bedömningen att Deloitte är en så kallad ofrivillig borgenär. Detta då de som svarande i en rättsprocess inte kan undandra sig att bli indragen i processen. Med det är det enda skydd som svarande har de regler om rätt till ersättning för rättegångskostnader som rättegångsbalken ger.¹³¹

HD bedömde i fallet att någon annan verksamhet än M.H.s och J.L.s rättsprocess mot Deloitte inte drevs av Processorbolaget, samt att de ekonomiska transaktioner som gjorts till bolaget enbart täckt ombudsomkostnaderna. Transaktionerna har dessutom genomförts kort innan utbetalningarna till ombudet gjorts. Med det bedömer HD att bolaget inte har försetts med mer kapital än att de kunnat betala de löpande kostnaderna som uppstått på grund av rättsprocessen. Det ansågs inte heller funnits en plan för hur potentiella kostnader vid en förlust av rättsprocessen skulle täckas, bolaget har på så vis inte varit en näringsverksamhet med intresse av omsättning.¹³²

HDs slutsats är med grund i det ovan nämnda att bolaget enbart varit ett medel för ägarna att utan risk för negativa ekonomiska konsekvenser driva en rättsprocess mot Deloitte. Därav har arrangemanget även syftat till att kringgå rättegångsbalkens regler om ansvar för rättegångskostnader och därmed rubba syftet med dessa regler.¹³³

HD argumenterar i punkt 10 i domskälen för att frågan om ersättning inte primärt ska bedömas ur ett associationsrättsligt perspektiv, gällande om ägarna missbrukat bolagsformen till nackdel för borgenärerna. Frågan bör istället bedömas utefter fordringens art och den rättsregel på vilken fordringen står.¹³⁴

Samtidigt som HD identifierar förhållanden i fallet som underrätterna och praxis bedömer motivera en dom enligt principerna för ansvarsgenombrott, skiljer HD på ansvarsgrunder baserade på en oskriven associationsrättslig genombrottsregel och

¹³¹ NJA 2014:75 s. 891 p. 11.

¹³² NJA 2014:75 s. 891 p. 12.

¹³³ NJA 2014:75 s. 891 p. 13.

¹³⁴ NJA 2014:75 s. 891 p. 10.

allmänt tillämpliga civilrättsliga principer. HD valde att ta avstånd gällande frågan om en allmän associationsrättslig regel om ansvarsgenombrott och fastslog istället att frågan om ersättning primärt ska bedömas utifrån allmänna civilrättsliga regler. Med grund i detta gjorde HD bedömningen att ansvar för ersättning av Deloittes rättegångskostnader inte kan undgå M.H. och J.L. då de anses haft till syfte att undvika rättegångsbalkens regler om rättegångskostnadsansvar. HD fastställde HovR dom och förklarade M.H. och J.L. ersättningsskyldiga mot Deloitte AB.

5. Vad gäller om ansvarsgenombrott efter NJA 2014 s. 877?

Rättsfallet NJA 2014 s. 877 är i dagsläget den senaste domen i HD som behandlat frågan om ansvarsgenombrott och med det är det även HDs bedömning i fallet som är gällande rätt. Så vad kan då utrönas om ansvarsgenombrott efter analys av rättsfallet? Jag kommer i detta kapitel redogöra för doktrinen samt min egen uppfattning om vad som gäller om ansvarsgenombrott efter NJA 2014 s. 877 och om HDs bedömning resulterat i en tydlig linje för hur ansvarsgenombrott ska bedömas i fortsättningen.

5.1 Doktrinen uppfattning

Som jag visat på i min analys av NJA 2014 s. 877 i kapitel 4 finns det i doktrinen efter rättsfallet fortfarande många frågetecken och många tänkbara tolkningar. Tänkbare tolkningar finner jag vara återkommande och visar på en otydlighet från HDs sida i sin dom. Sandström tar i sin analys upp en intressant argumentation gällande om det finns ett behov för en kompletterande sidolinje.¹³⁵ Denna argumentation växer ur hans kritik mot att HD i sin uppgift att skapa ett prejudikat som anger gällande rätt varit så pass ordknapp och bristande i sin konkretisering av bedömningen att det blir svårt att med övertygelse skapa sig en förståelse för hur principerna om ansvarsgenombrott ska användas. Sandström visar dock förståelse för den huvudlinje som HD valt. Då det redan existerar allmänna civilrättsliga principer som kan leda till att ansvar utkrävs av ägare i ett bolag, som påvisat ovan i kapitel 4, är det rimligt att ifrågasätta implementeringen av särskilda normer om ansvarsgenombrott. Jag instämmer i detta argument och man får säga att det är i denna problematik som hela debatten om ansvarsgenombrott bottnar. Att regeln i 1 kap. 3 § ABL är en hörnpelare inom civilrätten är ett faktum och då det finns regler som undantar denna starka rättighet får man ha överseende

¹³⁵ Sandström, s. 3.

och förståelse för HDs försiktighet för att skapa en rättsnorm som i vissa situationer medför att aktieägare kan komma att svara för bolagets skulder trots bestämmelsen i 1 kap. 3 § ABL. Sandström menar dock att det finns skäl för utveckling av vissa särskilda ansvarsnormer som har direkt koppling till affärlivet och aktiebolagsrätten.¹³⁶ Vid fall av oproportionerligt stort risktagande kan det argumenteras för att frånta ägare deras skydd enligt 1 kap. 3 § ABL. Detta bör enligt Sandström kunna ske i fall där faktiska omständigheter bakom en transaktion uppstått genom uppenbart manipulativa åtgärder från ägare.¹³⁷ Vidare menar Sandström på att det finns stöd i utländsk rätt för att det med framgång bör gå att formulera de typer av transaktioner som skulle kunna drabbas. Sandström ger även ett förslag på ett, enligt hans egen benämning genombrottspaket, som en lösning på HDs abstrakta ställningstagande.¹³⁸ I detta paket ingår delar från tidigare bedömning av ansvarsgenombrott, som underkapitalisering och osjälvständighet i fall där en ägare agerar otillbörligt eller drar nytta av en transaktion i ett underkapitaliserat bolag och det medför en risk för förlust hos bolagets motpart.¹³⁹ Trots att HD valt att ta avstånd från dessa tidigare utvecklade rekvisit så kvarstår faktum att de är mer konkreta än det HD i fallet presenterat. Sandström tror därför att dessa omständigheter kommer leva kvar i framtida tvister och att jurister kommer fortsätta använda dem som argument för ansvarsgenombrott.¹⁴⁰

Rönnheden lyfter också bristen på konkreta exempel i HDs bedömning och menar på att den knappa användningen av tidigare rättsfall som behandlar ansvarsgenombrott, enbart tre, tyder på att HD velat ta avstånd från den tidigare diskussionen om ansvarsgenombrott.¹⁴¹ Likt Sandström bedömer Rönnheden att fallet är ett prejudikat med ett smalt tillämpningsområde.¹⁴² Den saknad och det ifrågasättande av bristande konkretisering och hänvisning till tidigare bedömningar av ansvarsgenombrott som Sandström lyfter återfinns dock inte i Rönnhedens argumentation. Han menar att det finns ett starkt syfte i att HD valt

¹³⁶ Sandström, s. 3.

¹³⁷ Sandström, s. 3.

¹³⁸ Sandström, s. 3.

¹³⁹ Sandström, s. 3.

¹⁴⁰ Sandström, s. 3.

¹⁴¹ Rönnheden, s. 185.

¹⁴² Rönnheden, s. 186.

den ordknappa och svårförstådda argumentationslinjen i sitt utlåtande, nämligen att överge tidigare försök att definiera en allmän associationsrättslig regel om ansvarsgenombrott och därav genom sin dom avbryta tidigare tankar och istället analysera frågan ur andra perspektiv.¹⁴³ Det nya perspektiv som HD genom detta avvisande av tidigare tankelinje som Rönnheden beskriver får då anses bestå av allmänna civilrättsliga regler, likt i fallet regler om ansvar för rättegångskostnader.¹⁴⁴

Även Adestam fastställer att HD i sin dom klargör, genom tolkning av tidigare prejudikat, att det i svensk rätt inte finns en regel om ansvarsgenombrott. Han menar även att domen resulterar i att en utveckling av en regel om ansvarsgenombrott är mycket begränsad då även ansvarsgenombrott i rättspraxis, enligt HD, egentligen består av tillämpning av andra och mera allmänna rättsnormer.¹⁴⁵ Vad HDs bedömning och dom i NJA 2014 s. 877 resulterat i är att det inte är möjligt att undgå ett rättegångskostnadsansvar genom att driva processer i juridiska personer i syfte att kringgå reglerna om rättegångskostnader.¹⁴⁶

De ovan beskrivna reflektionerna ur doktrinen beskriver en del av den oklarhet om ansvarsgenombrott som fortfarande kvarstår. Vissa är av uppfattningen att HD tydligt gjort gällande för att det inte finns en rättsnorm som kan kallas ansvarsgenombrott i svensk rätt, samtidigt som det finns en öppning för sidospår och andra möjliga tolkningar gällande ansvar för aktieägare. Nedan kommer jag ge min uppfattning av frågan, som grundas i den analys jag gjort av NJA 2014 s. 877.

5.2 Min uppfattning

Första gången jag kom i kontakt med begreppet ansvarsgenombrott väcktes många frågor inom mig. Jag, som många andra, anser att aktiebolagets stora styrka som associationsform är det skydd det inbegriper, både för ägare och

¹⁴³ Rönnheden, s. 186.

¹⁴⁴ Rönnheden, s. 186.

¹⁴⁵ Adestam, s. 11.

¹⁴⁶ Adestam, s. 11.

borgenärer. Utöver det är min grundläggande uppfattning att aktiebolaget har en viktig roll i entreprenörskapets och näringslivets utveckling. Kanske är det därav som min initiala tanke var att ansvarsgenombrott skapar ett hot mot dessa grundläggande fördelar. När jag började läsa praxis och doktrin inom ämnet ökade min förståelse för hur komplex men oerhört viktig diskussionen om ansvarsgenombrott är. Efter att nu analyserat NJA 2014 s. 877 har jag kunnat skapa mig en förståelse för hur frågan hanterats av HD och hur de valt att bedöma frågan om ansvarsgenombrott. Detta har även gjort att jag nu kan göra mitt eget ställningstagande och på vissa punkter ifrågasätta den bedömning och de uttalanden som HD gjort.

Till att börja med vill jag nämna att jag är av samma åsikt som flera andra i doktrinen, nämnda ovan i 5.1, när det gäller den oklarhet och brist på konkreta beskrivningar som domen består av. HD hade genom rättsfallet en gyllene chans att tydligt en gång för alla fastställa hur frågan om ansvarsgenombrott ska bedömas. Det tycker jag inte att HD lyckats med, snarare tvärtom. Kanske är det av försiktighet som HD valt att vara så förtegn och okonkreta som de varit. Då de lagförslag som tidigare givits inte fått bifall och det tydligt framhållits att en lagreglerad bestämmelse om ansvarsgenombrott ska beaktas med stor försiktighet, kan även HDs bedömning i frågan om ansvarsgenombrott präglas av denna försiktighet. Det är inte omöjligt att den kritik som riktats mot ett lagstadgande även har påverkan på HD och är en orsak till HDs otydlighet. Jag är av den uppfattningen att HD genom sin dom velat visa på att en regel om ansvarsgenombrott inte finns i svensk rätt, men att deras försiktighet i uttalandet inte nödvändigtvis har lett till önskat resultat.

Ett prejudikat ska utgöra gällande rätt, vilket vidare ska kunna tolkas i kommande avgöranden. Fallet i fråga får anses beröra ett relativt smalt tillämpningsområde och det kan till och med argumenteras för att HDs bedömning enbart är applicerbar i fall som berör så kallade processbolag. Jag anser dock att det finns utgångspunkter för ansvarsbedömningen som HD gör som kan leda till att bedömningen breddas. Jag talar då främst om punkt 9 i domskälen. Det lanserade begreppet ”särskilt kvalificerade fall” utgör kanske den mest svårförståeliga delen av bedömningen. Det görs ingen vidare förklaring till vad sådana fall kan tänkas utgöras av. Jag anser att en tänkbar tolkning kan vara att uttalandet är HDs

sätt att öppna för deras senare bedömning. Med det menar jag att det kan tänkas att särskilt kvalificerade fall inkluderar fall där ett arrangemang skapats i syfte att kringgå rättegångsbalkens regler om ansvar för rättegångskostnader och därmed rubba det incitament och den balans som dessa regler avser att åstadkomma. Om en sådan tolkning är möjlig skulle det kunna innebära att HD skapat en öppning för att kunna stänga dörren till ansvarsgenombrott. Jag anser dock att uttalandet snarare öppnat dörren för en fortsatt diskussion om ansvarsgenombrott. Formuleringen ”särskilt kvalificerade fall” kan tyckas bredda rättstillämpningen och kan komma att inräkna övriga civilrättsliga regler som till denna tidpunkt inte konkretiserats av domstolarna. Frågetecken kan även riktas mot hur gränsdragningen mellan en fysisk- och juridisk person bör göras och hur bedömningen av ansvarsgenombrott kan komma att skilja sig vid koncernförhållanden. Bedömningen kan då exempelvis behöva grundas i vilken omfattning av risk som drabbar ett dotterbolag genom sitt moderbolags investeringsbeslut.

5.3 Min uppfattning gällande ansvarsgenombrott inom koncerner

Ansvarsgenombrott inom koncernförhållande behandlas inte i NJA 2014 s. 877. Därmed ges ingen ny linje för argumentation gällande ansvarsgenombrott i koncerner. Rättsfallet berör ansvar som övergår från en juridisk person till fysiska personer, inte från en juridisk till en annan. Detta innebär att den praxis som behandlar hur frågan ska hanteras i ett förhållande mellan juridiska personer får anses kvarstå som underlag för bedömning i sådana fall. Detta anser jag även innebär att HDs vilja att gå ifrån en diskussion om ansvarsgenombrott i svensk rätt inte är applicerbar på koncernförhållanden. Begreppet särskilt kvalificerade fall anser jag snarare öppnar dörren för en diskussion om ansvarsgenombrott, i vilken koncerner innehar huvudrollen. Då HD inte gör något uttalande om hur en bedömning bör göras i koncernförhållanden kvarstår de motiverande omständigheter för ansvarsgenombrott som skapats genom praxis, osjälvständigt affärsmässigt syfte, osjälvständig förvaltning och underkapitalisering. Om dessa omständigheter anses vara uppfyllda inom ett koncernförhållande bör det kunna

göras en bedömning huruvida ansvarsgenombrott kan göras gällande. Jag anser inte att en prövning i frågan kan nekas av HD på grund av avgörandet i NJA 2014 s. 877, utan snarare att domen kan anses vara skäl till att bevilja prövning för att ge ett avgörande i det specifika fallet som utgörs av en koncern eller att ge ett konkret exempel på vad som utgör ett särskilt kvalificerat fall. Med andra ord ser jag en möjlighet att ge förklaring på det högst oklara och okonkreta begreppet genom prövning av ansvarsgenombrott inom en koncern.

Då det tyvärr inte finns praxis på hur ansvarsgenombrott kan drabba koncerner, förutom i HovR, får den teori som finns om ansvarsgenombrott i koncernförhållanden ligga till grund för en fortsatt diskussion i frågan. Frågan om osjälvständighet tas inte upp av HD i fallet, och får därav anses kvarstå som en motiverande omständighet för ansvarsgenombrott i koncernförhållanden. Att ett moderbolag drivit verksamhet på ett sådant sätt att ett dotterbolag blivit osjälvständigt är återkommande i den ansvarsgenombrottsteori som behandlar koncerner och kan enligt min uppfattning tänkas kunna vara en av de omständigheter som kan utgöra ett särskilt kvalificerat fall och på så vis motivera ett ansvarsgenombrott.

6. Slutsatser

Genom mitt arbete med att analysera rättsfallet NJA 2014 s. 877 har min kunskap om rättsprincipen ansvarsgenombrott ökat. Jag vill inte säga att den är komplett, då jag anser att det inte är möjligt, då det finns mycket kvar att diskutera, även efter NJA 2014 s. 877. Nedan följer mina sammanfattande slutsatser.

Den tidigare diskussionen om ansvarsgenombrott som vuxit fram genom rättspraxis och doktrin har visat sig vara svårtolkad och bidragit till delade meningar gällande vad ansvarsgenombrott är. Trots det har konkreta rekvisit kunnat skapas i försök till att konstruera en linje för hur bedömning ska ske. I NJA 2014 s. 877 valde HD att frånga denna linje och med det skapa en ny tolkningsmetod. HD nämner inte de rekvisit som vuxit fram genom praxis och tar med det avstånd från de tidigare bedömningarna. Detta blir även tydligt i och med HDs snåla tillämpningen av praxis i sin bedömning. Genom att HD i sina domskäl enbart visar på kännedom om att ansvarsgenombrott är något som hanterats i tidigare domar och i propositionen till ABL men sedan i sin bedömning tar sikte på mer allmänt tillämpliga civilrättsliga regler och motiverar sin med dessa, är det tydligt att HD vill sätta ner foten och visa på att en rättsprincip om ansvarsgenombrott inte är befintlig i svensk rätt. Viljan är tydlig men resultatet är bristande. Avstampet från praxis och tidigare diskussion inom ämnet skapar snarare frågetecken som material till en vidare diskussion än en stängd dörr. Den kritiske kan argumentera för att omständigheterna i fallet är allt för specifika och att avgörandet därav enbart är tillämpligt på ett snävt tillämpningsområde som berör processorbolag. Själv är jag av åsikten att HD i sitt försök att stänga dörren till ansvarsgenombrott ställt den på vid gavel. Med det menar jag inte att det gör det enkelt att väcka talan om ansvarsgenombrott, snarare tvärtom. Vilket kan vara menat från HDs sida. Rättsfallet som prejudikat är svårtolkat och det är svårt att tyda vad som *inte* gäller. Ordknappheten och den bristande exemplifieringen av vad ansvarsgenombrott inte är ger ett otydligt besked.

En slutsats som går att utläsa ur domen är att aktieägare kan bli ansvariga för ett bolags skulder på grund av allmänna civilrättsliga regler. Avgörande är

borgenärens ställning och dess behov av ett förstärkt rättskydd. En frivillig borgenär anses inte vara i behov av ytterligare rättskydd än det som inbegrips enligt aktiebolagsrättsliga regler. En ofrivillig borgenär, som Deloitte, anses vara i behov av ett förstärkt rättskydd och har därmed en god chans till bifall vid åberopande av ersättning för skada. Vad som gäller för en aktieägares ansvar för bolagets skulder enligt principen om ansvarsgenombrott är likt ovan fortfarande oklart efter NJA 2014 s. 877. Tydligt är att HD inte vill erkänna existensen av en svensk associationsrättslig regel om ansvarsgenombrott och att en aktieägare kan bli ansvarig för bolags skulder enligt allmänna rättsnormer, inte enligt principen om ansvarsgenombrott. Men det innebär inte att principen om ansvarsgenombrott inte kan tänkas gälla i särskilt kvalificerade fall. Möjligtvis kan det tänkas att den ansvarsgenombrottsteori och dess rekvisit som utvecklats i doktrinen skulle kunna anses vara ett särskilt kvalificerat fall. Detta då HD i NJA 2014 s. 877 inte uttrycker att underkapitalisering, osjälvständigt affärsmässigt syfte och osjälvständig förvaltning inte kan motivera ett ansvarsgenombrott.

Lanseringen av begreppet särskilt kvalificerade fall är den del av domskälen som enligt mig är mest bidragande till att dörren inte är stängd för ansvarsgenombrott. Då rättsfallet enbart berör fysiska personer är det intressant att fundera över hur en liknande situation skulle bedömas om aktieägaren var en juridisk person och huruvida det kan bedömas vara ett särskilt kvalificerat fall. En slutsats jag kan göra är därav att vad som gäller för ansvarsgenombrott då ägaren är en juridisk person inte kan besvaras fullt genom NJA 2014 s. 877. Gällande ansvarsgenombrott i koncernförhållanden kvarstår därav frågan om ett ansvarsgenombrott kan motiveras i fall då ett dotterbolag är osjälvständigt på grund av underkapitalisering och en osjälvständig verksamhet som innebär att arrangemanget anses vara illojalt mot dotterbolagets borgenärer eller mot aktiebolagsformen. Jag anser att det finns tolkningsutrymme för frågan i och med begreppet särskilt kvalificerade fall, men om så är fallet krävs det vidare prövning och en tydligare förklaring av HD. Säkert är dock att ansvarsgenombrott endast kan aktualiseras i fall som inbegriper ofrivilliga borgenärer som är i behov av ett förstärkt rättskydd.

Summary

The essay is about the so-called corporate veil and its principles. A cornerstone of a corporation as an association form is the limited liability of shareholders for the company's obligations under Chapter 1. § 3 Companies Act. Nevertheless, the Supreme Court has in several cases charged shareholders with liability for a company's obligations according to the principle of the corporate veil. The corporate veil have emerged from the law and dealt with in case law. There is no provision for the corporate veil in Swedish law. Legislative proposals for the corporate veil have occurred but have not been met.

The most recent case dealing with the corporate veil is NJA 2014, p. 877. Its decision in Supreme Court has been met with criticism and contributed to an even greater degree of uncertainty as to how the issue of corporate veil should be treated, than what previously existed. With great unclarity and distance from previous discussion within the subject, the assessment made by the Supreme Court becomes difficult to understand. A clear message about what is applicable to the principle of corporate veil is difficult to read. The purpose of the essay is to analyze whether shareholders can be responsible for the company's debts according to the so-called corporate veil after NJA 2014, p. 877. As groups are a common phenomenon in Swedish business, great importance will be attached to group relationships.

In conclusion, my and the doctrine's perception of the legal situation according to NJA 2014 p. 877 and possibilities for that the door is not closed for corporate veil in Swedish law are presented.

Keywords: corporate veil, especially qualified cases, group relationship.

7. Käll- och litteraturförteckning

7.1 Offentligt tryck

SOU 1987:59. Ansvarsgenombrott m.m. Betänkande av betalningsansvarskommittén med förslag till ändringar av aktiebolagslagen.

SOU 1988:62. Kommission och dylikt. Sakrättsliga frågor vid kommission, återtagandeförbehåll, konsignation, legotillverkning och kommissionärsbolag.

SOU 1997:168. Vinstutdelning i aktiebolag.

SOU 2001:1. Ny aktiebolagslag.

Prop. 2004/05:85. Ny aktiebolagslag.

7.2 Litteratur

Andersson, Jan, *Kapitalskyddet i aktiebolag, En lärobok*, 6:e uppl. LitteraturCompagniet, Stockholm, 2010.

Adestam, Johan, *Ansvarsgenombrott och aktieägares personliga ansvarsfrihet – en analys mot bakgrund av NJA 2014 s. 877*. Ny Juridik 2:15 s. 7–25, 2015.

Adestam, Johan, Nerep, Erik & Samuelsson, Per, *Aktiebolagslag (2005:551) 1 kap. 3 §*, Lexino 2016-12-15.

Bergström, Clas & Samuelsson, Per, *Aktiebolagets grundproblem*. 4:e uppl. Norstedts Juridik, Stockholm, 2012.

Brocker, Stefan och Grapatin, Jan, *Ansvarsgenombrott*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1996.

Borgström, Carl, *Koncernrättsliga problem – en komparativ studie*, PA Nordstedt & Söner, Stockholm, 1970.

Dotevall, Rolf, *Aktiebolagsrätt. Fördjupning och komparativ belysning*. Norstedts Juridisk AB, Stockholm, 2015.

Grönfors, Kurt, *Ställningsfullmakt och bulvanskap*. P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm, 1961.

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro, *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur AB, Lund, 2013.

Lindskog, Stefan, *Om rörelsekommission*, JT 1990/91 s. 15–54.

Moberg, Krister, *Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder*, Nerenius & Santérus Förlag AB, Stockholm, 1998.

Nerep, Erik & Samuelsson, Per, *Aktiebolagslag (2005:551) kommentaren till 29 kap. 3 §*, Lexino 2013-02-01.

Rönnheden, Andreas, *Ansvarsgenombrott och processbolag*. JT 2015–16 s. 176–186, 2015–16.

Sandström, Torsten, *Ansvarsgenombrott och ABL – ett ordknappat prejudikat*, InfoTorg, 2015.

Skog, Rolf, *Rodhes Aktiebolagsrätt*, 21:1:a uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2006.

Svensson, Johan, *Betalningsansvar vid drivande av rörelse – ansvarsgenombrott*, Juridisk Publikation, s. 235–269, 2010.

Svernlöv, Carl, *Ansvarsfrihet – Dechargeinstitutet i svensk aktiebolagsrätt*, Nordstedts Juridik AB, Stockholm, 2007.

7.3 Rättsfallsförteckning

NJA 1935 s. 81

NJA 1947 s. 647

NJA 1975 s. 45

NJA 1982 s. 244

T 272/89 från HovR över västra Skåne

NJA 1992 s. 375

MÖD 2013:28

NJA 2014 s. 877

T-9311-11